

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1880—1881.

*Vergadering van Woensdag, 13 April 1881,
's avonds ten half acht ure.*

Aan de orde is de ballotage van nieuwe kandidaten.

De VOORZITTER verzoekt den heeren Winckel en Damme met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De nitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot nieuwe leden worden toegelaten de heeren P. A. Spaan, 1^e luit. der infanterie aan de Kon. Mil. Academie te Breda, J. B. van Damme Jalink, 1^e luit. der infanterie te Leeuwarden en A. G. van Tricht, 1^e luit.-adj. der infanterie te Utrecht.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Hierop verleent de VOORZITTER het woord aan den heer J. T. T. C. VAN DAM VAN ISSELT tot het voordragen zijner beschouwingen over.

*De Opleiding tot Officier overeenkomstig de behoeften
van den Staat en de Maatschappij.*
(Slotwoord aan den heer Kool. Zie de verslagen 1878—1880.)

De heer VAN DAM VAN ISSELT zegt:

Mijne Heeren!

Toen ik in het afgelopen jaar het voorrecht genoot

op deze plaats de bedenkingen te vernemen, door den heer Kool geopperd tegen de verwezenlijking van verschillende mijner denkbeelden op het gebied van het militair onderwijs, toen veroorloofden de omstandigheden mij slechts een zeer beperkten tijd, die benut werd ter verdediging van mijn standpunt.

Uwe welwillende belangstelling kwam mij echter voorkomend te hulp, en bood mij het vooruitzicht op de zeer gewaardeerde aandacht, die Gij mij heden avond schenken wilt. Dubbel dankbaar blijf ik U daarvoor. In de eerste plaats vind ik de gelegenheid om den heer Kool metterdaad een bewijs te brengen van mijne erkentelijkheid voor al de zorg en den ernst, gewijd aan het onderzoek, waarvan de grondigheid slechts geëvenaard werd door de zeldzame waardeering mij geschonken bij verschil van standpunt en inzicht. En welke verder ook de uitslag moge zijn mijner verdediging, ik hoop dat zij in elk geval medewerke om een der groote militaire vraagstukken van den dag aan de orde te doen blijven en door de kracht uwer gedachtenwisseling eene belangrijke schrede nader te voeren tot eene oplossing, die tot heden niet schijnt gevonden.

Daarom te eer zal de heer Kool mij vergunnen willen om, naast mijn bijzonder antwoord aan hem tevens eene meer algemeene toelichting te werpen op enkele punten, die zulks behoeven. Hoofdzaken van nevenzaken scheidende, zal ik deelen van ondergeschikt belang met stilzwijgen voorbijgaan, doch enkel ter wille van noodzakelijke beperking. Dat stilzwijgen echter beduidt geen instemming, noch ontwijken van moeilijkheden. De aan verschillende zijde geopperde zwarigheden hebben mij versterkt in de meening, dat zij alle uit den weg kunnen geruimd worden. Omtrent de vastheid en deugdelijkheid van het ingenomen standpunt, omtrent de noodzakelijkheid van het beoogde doel, en omtrent de practische waarde der middelen tot bereiking daarvan ontworpen, omtrent dat alles MH.! staat mijne overtuiging ongeschokt, zoo mogelijk, vaster nog dan toen ik ruim twee jaar geleden het voorrecht genoot in deze vergadering voor de eerste maal mijne denkbeelden en voorstellen te doen kennen en toe te lichten.

De grondslagen voor eene degelijk nationale opleiding onzer aanstaande militaire bevelhebbers, acht ik nog altijd *gedurende het tijdperk der algemeene opleiding*:

1e. Aansluiting, zoo eng mogelijk, bij het openbaar staats-onderwijs, en in hoofdzaak bij de Hoogere Burgerschool en het Gymnasium;

2e. Beperking der kazerneering binnen de engst mogelijke grenzen met verstrooing der kweekelingen overeenkomstig leeftijd en kennis;

3e. Beperking der thans gedeeltelijk bestaande eischen van toelating bij den aanvang der vakstudiën;

4e. Uitbreiding der gelijkmatige opleiding binnen den kring der leerlingen met gelijke bestemming;

5e. Nuttige aanwending van het productief vermogen der kweekelingen boven de 18 jaar.

Bij de vak-opleiding acht ik noodig:

1e. Aansluiting, voor zoover de niet-militaire vakken betreft, bij de Polytechnische School, de Indische School en de Hoogeschool te Leiden;

2e. Opheffing der kazerneering, gedurende de opleiding;

3e. Verhooging van het practisch en wetenschappelijk gehalte, met bevordering van de fysieke en zedelijke ontwikkeling en versterking van het staatkundig en nationaal element;

4e. Uitbreiding der vakstudiën met wijziging van den aard en vermeerdering van den duur der practische opleiding, ten deele in het leger;

5e. Nuttige aanwending van het productief vermogen van alle leerlingen overeenkomstig bekwaamheid, kennis en leeftijd.

Ter verwezenlijking dezer algemeene beginselen zijn slechts noodig twee Militaire Scholen, de eene te *Delft* en de andere te *Leiden*, elk met een 4-jarigen cursus. Deze Mil. Sch. komen, wat de *algemeene* inrichting aangaat, ongeveer overeen met de tegenwoordige Krijgsschool 1e afdeeling. De leerlingen der Militaire Scholen hebben allen bij hunne toelating den gemiddelden leeftijd van 17 à 19 jaar bereikt, en verkeerden dus

meerendeels in het levenstijdperk van de leerlingen der Krijgsschool.

De Mil. Sch. worden gevoed door hen, die een cursus aan eene H. B. Sch. met 5-jarigen cursus of aan een Gymnasium hebben volbracht.

In een natuurlijken toestand zou de aantrekkingskracht der militaire carrière voldoende moeten zijn om jaarlijks een genoegzaam aantal adspiranten te bekomen. Dit is het geval niet uithoofde van verschillende redenen. Daarom zijn *tijdelijk kunstmatige* hulpmiddelen noodig om in de behoefte te voorzien. Als zoodanig achtte ik dat aanbeveling verdienen, omdat zij de minste schade naast eenige niet te versmaden voordeelen aanbieden:

1^e. Beurzen tot aanmoediging van het bezoek der 4^e en der 5^e klasse van de H. B. Sch.

2^e. Oprichting van eene eenigermate gewijzigde Rijks H. B. Sch. met huisvesting der leerlingen onder militair toezicht.

Uithoofde van den uiteenloopenden leeftijd der kweekelingen werd deze school gesplitst in twee afdeelingen. De eerste afdeeling onder den naam van Adspirant-Cadettenschool met twee, de hoogste onder den naam van Cadettenschool met drie-jarigen cursus.

De laagste cursus kwam in omvang ongeveer overeen met het 2^e en 3^e jaar, de cadetten-cursus met het 4^e en 5^e jaar van eene Rijks H. B. Sch.

Twee voorname inrichtingen van Openbaar Onderwijs, de H. B. Sch. en het Gymn. zijn alzoo de hoofdzuilen der beide Mil. Scholen.

Een 4-jarige cursus, daár gewijd aan theoretische, grootendeels militaire studiën, afgewisseld door perioden van practische vorming *in het leger, bij den troep* volbracht, zullen volgens den heer Kool, „het Nederlandsch officiers-corps brengen moeten tot een gemiddeld niveau van kennis veel grooter dan bij eenige andere Europeesche mogendheid en verheffen tot een graad van ontwikkeling hooger dan bij elke andere regeling.”

Wanneer de heer Kool deze uitkomsten niet aanvaardt, dan zwicht hij hoofdzakelijk voor de bezwaren der uitvoering.

Reeds 't vorige jaar gaf ik, met een overzicht der schoolbevolking,

in algemeene trekken een beeld van den gang der zaken. Op den grondslag dier bevolking kon ik eene algemeene begrooting van kosten beramen. Toen bleek dat het aantal officieren per jaar noodig, door den heer Kool ongeveer een vijftigtal te hoog was geschat, hetgeen, bij de raming der geheele schoolbevolking, het aantal leerlingen belangrijk deed stijgen boven de werkelijke behoefte. De uitkomst mijner begrooting, staafde met cijfers, dat, bij verdubbeling van den leertijd, het geheele bedrag der vermeerdering van uitgaven beneden de 150 duizend gulden blijft, waarvoor de noodige equivalenten aanwezig zijn.

Alvoren thans den heer Kool in het bijzonder te antwoorden, zij 't mij vergund een voorhoede gevecht te openen tegen een paar vooroordeelen, waarmede niet zelden de staf gebroken wordt over gezonde beginselen van opvoeding: zij zijn de eeredienst der examens en het geloof in het alvermogen der school, twee zonden van den tegenwoordigen tijd.

Alsof het leven slechts behoefte hadde aan werktuigelijken arbeid, als ware de maatschappij eene groote fabriek, ziet men voor tal van betrekkingen steeds meer en hooger klimmende programma's van examen ontwerpen met het oog meestal op ieders individueelen werkkring.

Nadat op deze wijze een kunstmatige toestand in het leven is geroepen, worden staatscommissiën benoemd. Een tweede fout wordt daarmede begaan, want het schoolexamen wordt vervangen door een staatsexamen, dat *minst genomen een noodzakelijk kwaad, nimmer een absoluut goed is*.

De examinatoren komen daarbij tegenover een altijd te groot aantal geheel onbekende aspiranten. Na een onderzoek van hoogstens enkele uren, acht men ieder examinerator bij machte om met mathematische juistheid het aantal deelen sijn te constateeren in den aspirant aanwezig.

De kennis schijnt weegbaar op een goudschaaltje en met bijgeloovige nauwkeurigheid wordt zodoende tot in tiende deelen van puntjes voor- of achteruitgang in wiskunde, Duitse of Engelsche taal, enz. enz. geconstateerd.

Dit geschiedt, terwijl een examen hoogstens uitspraak doen

kan over het bezit van eenige formeele kennis, nimmer over de bekwaamheid en veel minder nog over de geheele waarde der persoonlijkheid, zooals deze door de kracht van geest en wil beide in veel hooger mate bepaald wordt dan door den omvang en de kracht van het geheugen.

Intusschen wordt de maatschappij misleid, terwijl zij versterkt wordt in de dwaling, dat de aspirant, die voldaan heeft aan het examen, volkomen geschikt is voor den werkkring.

Terwijl verder het zwaartepunt der opleiding verplaatst wordt, van de school naar het examen, wordt ook de opvoeding, de ontwikkeling van den geest verwaarloosd en de ouders der aspiranten zeer dikwerf op een dwaalspoor geleid door handige kwakzalvers, die zich per advertentie aanbevelen tot het in gereedheid brengen van aspiranten met de belofte van eene prompte, nette en civiele bediening. Dus ook hier misleiding in den kring van het huisgezin.

De ouders beschouwen hunne kinderen, als spijsbakjes en hem als den besten der opvoeders, die in den kortsten tijd de schoeltjes tot den rand toe weet te vullen. Klaar gemaakt, als speeldoozen, moet het kroost opgaan ter examen, waar de examinatoren zullen onderzoeken of alle deuntjes van het programma stuk voor stuk naar behooren door het werktuigje kunnen gespeeld worden.

En zelfs hier vergeet men nog hoe vluchtig het bezit van alle kennis is. Het certificaat van een examen, zelfs uit handen van leeraren ontvangen, het bewijst alleen dat op dien en dien dag de candidaat, ten genoegte van enkele personen heeft geantwoord op eenige vragen, welker strekking en omvang hij voor een deel met mindere of meerdere waarschijnlijkheid kon voorzien.

Reeds twee jaren later, om de grens vooral ruim te stellen, zal elke candidaat, die een practischen werkkring gevonden, de studie ter zijde gelegd of in enkele richting voortgezet heeft, een onvoldoend examen afleggen in alle vakken, waarvoor hij een getuigschrift in de secretaire heeft geborgen. Welnu, ter wille van zulke uitkomsten, plegen de ouders geweld tegenover hunne kinderen, die zij martelen laten met examendressuur, en

begaan zij onrecht tegenover de beste opvoeders, die maat houden met de krachten hunner kweekelingen.

Of het lichaam ondermijnd, de geest verstompt, de persoon gedemoraliseerd wordt, 't doet er minder toe, mits de adspirant slechts door 't examen kome, dat hem binnen den kortsten tijd naar eene betrekking voert. Zie daar de practische uitkomsten in den eeredienst van een der moderne afgoden, het staats-examen, verkregen.

Doch de kwaal beperkt zich niet tot het huisgezin. Een wanklank wordt daar wel vernomen, doch de fout niet gezocht op de ware plaats. De school en den leeraren wordt de steen toegeworpen. En de ondervinding der vaders voedt de openbare meening; erger nog, zij werkt soms schadelijk in op de algemeene regeling der zaken van onderwijs. Het standpunt van den vader, die de toekomst van zijn zoon bespreekt, wordt ingenomen, waar opklimmen tot het hooger standpunt van den staatsman werd geboden. Zoo wijkt voor het bijzondere familiebelang het algemeen maatschappelijk en staatkundig belang.

Het kwaad, daardoor gesticht, wordt niet weinig verhoogd door het bijgeloof in het *alvermogen* der school, somtijds door haar zelve gevoed.

Zelfs waar de opleiding ten doel heeft de vorming voor een bepaald ambt, daar blijft het onmogelijk de leerlingen kant en klaar, als fabriekswerk, af te leveren. Wilde de school dit beproeven, zij zoude tot nadeel van allen, haar bescheiden standpunt verlaten. In hare aanmatiging, strevende naar een voor haar onbereikbaar doel, zoude zij slechts teleurstelling wekken bij de menigte, die zij met overdreven beloften gepaaid en misleid heeft. Want de school, hoe goed en hoe ruim ook, zij zal immer te *eng* blijken om het eindpunt te bevatten der opleiding voor eene maatschappelijke betrekking.

Zal het onderwijs niet dalen, door 't verwaarloozen van het geen goed kan geschieden, ter wille van hetgeen slechts uiterst onvolkomen plaats vinden kan, dan moet zelfs de vakschool op het standpunt blijven der school, die niet *voltooit* maar *voorbereidt*.

Want slechts dagelijksche oefening schenkt en onderhoudt de technische vaardigheid. Goed wordt slechts verricht 't geen

dagelijks wordt gedaan. De praktijk van het ambt kan daarom eerst beoefend worden *in* de Maatschappij. Hij, die niet laag nederziet op de praktijk van eenig ambt, inzonderheid van een staatsambt, zal dit beamen. Van lagen dunk omtrent het werkdadige leven, getuigt de meening, die een goed rechter, een ervaren geneesheer, een bekwaam officier, een wijs staatsman verwacht, al ware 't van de beste inrichting van onderwijs. Slechts in China koestert men zulk een bijgeloof.

Scherp wordt het opvoedend karakter der school gekenschetst door *Mill* als hij zegt: „Opvoeding maakt een man tot een intelligent schoenmaker, zoo het schoenmaken zijn vak is; niet door hem te leeren hoe hij schoenen maken moet, maar door de oefening van zijnen geest en door de plooi, die zij hem geeft.”

De hoogleeraar *Vissering* deelt die meening onverdeeld, waar hij schrijft: „Ik kan mij wel een onderwijs denken, dat op niets anders is aangelegd dan om iemand in den kortsten tijd en met de minste kosten klaar te maken voor een beroep, 't zij van praktizijn of van schoenmaker; maar ik kan aan de school daartoe bestemd geen hooger rang toekennen, dan van ambacht-school, onverschillig of dat ambacht de praktijk van het recht dan van een schoenmaker zij.” En onze beroemde *G. J. Mulder* drukt mede dezelfde gedachte op de hem eigenaardige wijze uit, waar hij in zijne onlangs verschenen autobiographie zegt: „Klompenmakers en smeden behoeven niet bij elkander opgeleid, ook niet koekenbakkers en landbouwers; wel zij, die door hunne maatschappelijke verhouding zullen staan aan het hoofd der beschaving van hun land: rechters, godgeleerden, geneeskundigen, letterkundigen, enz. enz.”

Het was onvermijdelijk om met enkele woorden de onwaarde, ja de schadelijke werking van examens aan te geven en het juiste standpunt en de roeping der school te doen kennen.

In de school blijve de hoofdzaak algemeene, en zelfstandige ontwikkeling van den geest en als middel daartoe vrije, zelfstandige studie. De beroepsvorming kan er slechts *voorbereid*, doch moet *voltooid* worden *in* het beroep. In

de meest uitnemende zeevaartschool kan geen bekwaam stuurman gevormd worden, wanneer de kweekelingen nimmer den wal verlaten voor 't ruime sop.

Aangezien het standpunt der school zoo nederig, de krachten van het onderwijs zoo beperkt zijn, zal de organisatie van het schoolwezen moeten brengen wat in de school wel ontwikkeld, niet voortgebracht kan worden: talent en vernuft. Niemand kan van een uil een valk maken, leert de wijsheid onzer vaders. Een goed stelsel moet daarom aantrekkelijk werken op de nationale aristocratie van den geest.

Wanneer ik tot heden een arsenaal aanviel, waaruit de wapenen ter mijner bestrijding voortkwamen, dan geschiedde zulks niet tot zelfverdediging tegenover den heer Kool. Wel ben ik thans echter de plaats genaderd, waar hij, in andere wapenrusting, zijne tenten heeft opgeslagen.

Een van mijne voornaamste bezwaren tegen den heer Kool, vind ik in de hoofdaandacht, waarmede hij, nagenoeg *uitsluitend*, het *individu in zijn persoonlijke werkring beschouwt*.

Naar mijne bescheiden meening moet de wetgever nog een ander standpunt innemen, vooral wanneer hij geheele, min of meer eenvormige groepen, niet enkele personen voor zich heeft. Rekening houdende met het individu, moet hij echter zijne hoofdaandacht wijden aan het geheele orgaan, dat gevormd wordt en aan de behoeften van het lichaam, waarmede het functioneert.

Eene militaire school mag daarom niet alleen voor oogen hebben de onmiddellijke belangen der school en de beroepsbezigheden van een tweeden luitenant; zij moet voortdurend den blik wenden naar de behoeften van geheel een wapen, van het geheele officierscorps en van de stelling, welke dat corps inneemt in de maatschappij, van de roeping, welke dat corps heeft tegenover den Staat.

Mij kwam het voor, dat de heer Kool den tweeden Luitenant tot maatstaf neemt. En juist buiten deze beperking ligt een voorname hefboom, waarmede verschillende ernstige bedenkingen worden opgeheven, en zulk een voornaam deel der bezwaren uit den weg geruimd, dat het overige deel een onoverkomelijke noch onomstootelijke hinderpaal meer aanbiedt.

Ik wil trachten dit thans te staven.

Mijn geachte tegenstander vat de zaak blijkbaar in het hart, door de vraag te stellen, of de gestelde graad van kennis werkelijk gevorderd moet worden van alle officieren.

Deze ontbindt hij, ter beantwoording, in twee andere:

1° of in 't algemeen van de Nederlandsche officieren een kennis gevorderd moet worden, grooter dan tot heden;

2° of van *alle* officieren bij hunne aanstelling *denzelfden* graad van kennis en ontwikkeling moet gevorderd worden.

Tot beantwoording der eerste vraag wendt de heer Kool zich naar de wapens der Infanterie en Cavalerie, om daarna zijn neen uit te spreken, enkel *op grond eener vergelijking met den toestand der officierscorpsen van buitenlandsche legers*, en inzonderheid van het Duitsche.

Reeds dit punt kan ik hem niet toegeven. Juist wat de algemeene opleiding betreft, beantwoordt het Duitsche officierscorps onder meer dan een opzicht aan hoogere eischen dan het onze. En in de laatste jaren heeft het streven daar te lande blijkbaar ten doel gehad, de *algemeene opleiding* der cadetten op te voeren tot het niveau des Abituriënten van eene Realschule der 1^e klasse.

Doch al stond de opleiding der Duitsche officieren werkelijk eens op aanzienlijk lager trap, dan zullen nog altijd *Nederlandsche toestanden* beslissen moeten over 't al of niet voldoende der hoogte, die *wij* innemen.

Door allerhande oorzaken staat in Duitschland het krijgswezen, en daarmee het officierscorps in eene geheel andere stelling tot de natie dan bij ons. Onze geringe sterkte, de aard onzer verdediging, het openbaar aanzien 't welk het officierscorps bezit, de bijzondere eischen van ons Nederlandsch staatsleven, 't zijn alle even zoovele oorzaken, die eene hoogere vorming noodwendig maken. Waar in Duitschland de offers aan het krijgswezen met ingenomenheid worden gebracht, als 't ware uit de natie opgroeien, daar moeten hier te lande die offers voortdurend op het volk worden veroverd. In Duitschland brengt de natie, met zwakkere ontwikkeling der individualiteit, en onder ambtenaarsvoogdij, opgevoed tot grootere vatbaarheid voor een hiërarchiek

bestuur, als 't ware van nature een nationaal krijgswezen voort. Wij daarentegen danken onze opkomst aan handel en scheepvaart en ons staatkundig bestaan aan eene staatsomwenteling.

Het gevoel der individualiteit wint het in kracht van het gemeenschapsgevoel, en ons nuchter verstand wordt daarbij niet bekoord door den glans van een nitwendig gezag, waarbij het geheel een groot deel der persoonlijkheid in zich opneemt.

Niet minder krijgshaftig dan onze naburen, zijn wij meer vreemd gebleven aan een hiërarchiek bestuur. Onze militaire instellingen moeten daarmede rekening houden en trachten een volksdeugd in zich op te nemen om nationaal te blijven. Want die scherp zich uitdrukkende individualiteit is het krachtige bestanddeel van onze liefde tot de vrijheid, de eerste voorwaarde van onze onafhankelijkheid.

Brengt men nu bij dat alles onze armoede aan organiseerend talent in rekening, dan zal het wel geen nader betoog behoeven, dat wij geheel andere middelen moeten aanwenden om een krijgswezen in het leven te roepen, dat waardig op de hoogte blijft onzer staatsinstellingen. Alleen zodoende zullen wij de nationale kracht nationaal organiseeren. Geen buurman mogen wij daarom nabootsen. Zoo lang het leger voor de natie blijft, zoo lang moeten wij met ons volk zelf te rade gaan. Wij zijn Nederlanders, wij zijn geen Duitschers.

Ook onze militaire toestanden verschillen aanzienlijk van de Duitsche. Met ons klein leger een verdedigenden oorlog voerende, zullen wij, Nederlanders, voor onze verschillende posten, minstens evenveel compagnies-commandanten behoeven, als Duitschland generaals, die zelfstandig weten te handelen.

Inplaats van den blik buiten 's lands te slaan, moeten wij daarom vragen of de opleiding onzer officieren voldoende is gebleken voor de behoeften onzer Nederlandse toestanden.

Aan de vrucht kent men den boom. Welnu, wat heeft de ervaring in dit opzicht bewezen?

Onze cadetten hebben steeds zeer voldoende examens afgelegd; zij hebben hunne reglementen en exercitiën nauwkeurig geleerd en onder uiterst zorgvuldige leiding, met zooveel vlijt

gearbeid, dat verreweg 't meerendeel in vier à vijf jaar op de plaats der bestemming aankwam.

Maar is, in weerwil daarvan, het officierscorps bij machte gebleken ons krijgswezen te ontwikkelen overkomstig de eischen van den tijd?

Welk was de uitslag van het examen in 1870 afgelegd? En hoe groot zijn onze vorderingen na dien tijd gemaakt?

Men versta mij wel. Niet één man kan ooit geven wat allen brengen moeten. Het is ver van mij om aan enkele personen te denken, waar ik van toestanden spreek en de oorzaken opspoor van een maatschappelijk verschijnsel.

Doch al kan men niemand persoonlijk verantwoordelijk stellen, daarom valt het feit niet te loochenen, dat *wij in gebreke zijn gebleven onze militaire instellingen en onze krijgsmacht in haren vollen omvang tot die volkomenheid te brengen, welke de weerbaarheid der natie tot een bereikbaar maximum opvoert en hare onafhankelijkheid met hare staatkundige beteekenis voldoende waarborgt.*

En nu moge men daartegen aanvoeren, dat andere krachten, juist buiten het leger, in het spel zijn geweest als oorzaak van onzen militairen achterstand. Dit bewijst alleen dat *de staatkundige invloed van het officierscorps in, maar vooral ook buiten het parlement, te zwak is gebleken om de roeping, die het heeft naar eisch te vervullen.* Dáár ligt een der voornaamste oorzaken der zwakheid van ons krijgswezen.

Zonder laf en onstrijdvaardig te zijn, kwijnen van ons volk de militaire instellingen, wordt de natie meer en meer anti-militair en het leger minder nationaal.

De grondleggers der Militaire Academie konden in 1828 noch in 1836 de gebeurtenissen van 1848 voorzien. Intusschen is men, ook na dat jaar, voortgegaan in den aanstaanden officier nagenoeg alles te onderdrukken wat opwekt tot deelneming aan het staatsleven en burgerzin kweeken kan in het leger. De jonge knaap werd op 15 à 16 jarigen leeftijd weggenomen uit het huisgezin, en de cadet tot „jonker" verheven (?) buiten de maatschappij, ja buiten het leger, gedurende vier achtereenvolgende jaren in een staat van afzondering op-

geleid tot officier. De staatsburgerlijke opvoeding werd volkomen verwaarloosd.

En men heeft gemaaid 't geen men zaaide.

Onvolkomen opgeleid en op lateren leeftijd eerst geroepen tot de bediening van een openbaar staatsambt op staatkundig gebied, ontbrak het den leiders van ons krijgswezen aan politieke beteekenis, waar overwegende invloed voor de goede vervulling hunner zware taak onmisbaar was. Ook wanneer daarop enkele malen eene uitzondering plaats vond, dan waren in dezen tijd van openbaarheid zulke mannen te zwak gerugsteund door de publieke opinie zelfs in het leger. En toch kan die steun in een tijd, waarin de dagbladpers den schepter zwaait, minder dan ooit ontbeerd worden, doch niettemin ontbreken zoolang politiek doorzicht niet meer algemeen goed is geworden.

Onder zulke omstandigheden zal het weinig verwondering wekken, wanneer de regeling der oorlogszaken zoo vaak wordt beschouwd van het standpunt eener fabriek, die slechts behoefte heeft aan een geroutineerd administrateur met technische bekwaamheid. En die toestand werkt te schadelijker dewijl aan de eene zijde onze staatslieden de noodige kennis aangaande het krijgswezen missen, terwijl aan de andere zijde onze meest ervaren krijgslieden, op staatkundig gebied werkzaam, daar zelden den engen kring overschrijden der specialiteiten.

Ook in onze overzeesche gewesten stuit men op de schadelijke gevolgen eener eenzijdige opleiding. Tot nadeel der algemeene zaak is men daar steeds huiverig om burgerlijk gezag toe te vertrouwen aan militaire handen. De geschiedenis leert het hoe dikwijls de handen van den oppersten krijgsbevelhebber gebonden werden door de voogdijenschap van een civielgezaghebber. Wanneer enkele malen het burgerlijk en militair gezag onvermijdelijk aan één persoon moeten toevertrouwd worden, dan schijnt men daartoe slechts over te gaan uit nooddwang. En terwijl meerdere kenteekenen getuigen van eene, 't zij ten rechte of ten onrechte gevoelde, beperking der keuze, is evenzeer de spoed opmerkelijk, waarmede het civiel gezag

ontnomen wordt aan de militaire hand, die men 't tijdelijk moest toevertrouwen.

„Das Heerwesen ist ein so gewaltiges Ganzes, und umschliesst einen so mächtigen Theil des Staatslebens, dass es Theil an allem hat und alles Theil an ihm hat," zegt *von Stein* ergens, en, hij vervolgt: „Je weiter wir kommen, um so mächtiger dringen die grossen geistigen Bewegungen in das Heerwesen hinein, um so nothwendiger wird es, dass das Heerwesen sie in seine geistige Arbeit, in sein Bildungswesen, in die Aufgabe seiner leitenden Kräfte aufnehme."

Zoo oordeelt men reeds in Duitschland, waar het leger in de maatschappij en in den staat een geheel ander, zelfs een meer geïsoleerd standpunt inneemt dan bij ons.

Welnu, MH.! het was waarlijk niet om van onze officieren schoolmeesters te maken, dat ik eene hervorming van het militair onderwijs ontwierp op den grondslag eener meer veelzijdige opvoeding. Geheel andere doeleinden werden beoogd en onder de vele één voornaam: de versterking van het staatkundig en nationaal element der militaire opvoeding, omdat wij, Nederlanders, behoefte hebben aan staatslieden, bekwaam tot den arbeid, dien ons krijgswesen behoeft.

Zoodoende hoopte ik een der grondfouten weg te nemen, die ons tot heden groot nadeel heeft berokkend, te meer omdat elk opvoeder rekening houden moet met de toekomst.

Het stelsel van 1828 bleek te zwak voor 1848. Hoe zal dat systeem, in 1877 hersteld, voor de toekomst werken bij de met den dag klimmende eischen?

Vergeeten wij niet dat in eene volgende grondwet de waarde van het hoofdstuk der defensie voor een groot deel zal bepaald worden door de kracht en het licht, uitgaande van het *geheele* officierscorps.

Doch zoolang ik vraag: wat heeft de tweede luitenant der infanterie of der artillerie noodig, vind ik het antwoord niet, dat mij op de lippen wordt gelegd zodra ik de vraag stel, waaraan het Nederlandsche officierscorps behoefte heeft om *in den staat zijne plichten en roeping te volgen en te volbrengen?*

Vergun mij, dat ik thans het onderzoek naar de noodzakelijkheid eener ruimere ontwikkeling, volgens een gewijzigd programma, voortzet, terwijl ik u de gronden doe kennen, waarop ik, met dergelijke en andere beginselen en doeleinden, bij de opleiding van den officier voor allen een vierjarigen militairen cursus stelde in twee Academie-plaatsen.

Door niemand zal het voorzeker betwist worden, dat de opleiding van den militairen ingenieur niet beneden die van den civiel-ingenieur behoort te staan. Welnu, in weerwil der eigenaardige betrekking van de H. B. Sch. tot de Polytechnische school, verneemt men reeds te Delft klachten over de beperktheid van den tijd. De uitslag der examens staat daarmede in verband. In 1879 b. v. zijn, bij het examen B voor civiel- en bouwkundig-ingenieur geëxamineerd 58 candidaten, waarvan 32 slaagden, terwijl die verhouding bij het examen C als 41 tot 29 was. In het geheel werden van de 649 afgelegde examens 240 beneden en 409 voldoende bevonden.

Deze cijfers spreken meer dan lange redeneeringen.

Nu bedenke men dat de militaire ingenieur bovendien onderricht moet ontvangen in:

- 1°. den vestingbouw,
 - 2°. de artillerie-wetenschap,
 - 3°. de militaire aardrijkskunde en de statistiek,
 - 4°. het militair recht,
 - 5°. het oorlogsrecht,
 - 6°. de militaire administratie,
 - 7°. de militaire wetten, reglementen en voorschriften.
- Eindelijk hebben zij, last not least, noodig:
- 8°. Een overzicht der tactiek, der strategie en der krijgsgeschiedenis, in 't bijzonder ook met betrekking tot den vestingstrijd.
- Nu erkent ook de heer Kool, dat door mij terecht van den militairen ingenieur dezelfde kennis gevorderd wordt als van den civiel-ingenieur, doch hij gaat verder met te beweren, dat het overzicht der tactiek, door mij gevraagd, hem niet bevredigt, „daar grondige kennis van dat vak eisch is.”

Gaarne stem ik dit toe, doch waar van een persoon als van

den militairen aspirant-ingenieur in zoo korten tijd zoo bijzonder veel moet gevorderd worden, daar wordt *zelfbeperking* gebiedend noodzakelijk.

Onder den indruk intusschen der bovenstaande cijfers en feiten zal het gewis algemeen vast staan, dat de vierjarige militaire cursus voor den officier der genie een uiterst minimum is, en dat de tegenwoordige tweejarige militaire cursus, gevolgd door eene detachering als officier, gedurende een jaar bij de 1e Afdeeling der Krijgsschool, zeer vele teleurstellingen zal opleveren, die, gelijk alle teleurstellingen op het gebied van den militairen ingenieur, zeer duur betaald moeten worden.

Eene Commissie, waarin plaats namen alle hoofden van onderwijs thans nog aan de Militaire Academie werkzaam, slechts 't hoofd van onderwijs van het wapen der cavalerie uitgezonderd, „*sprak dan ook met algemeene stemmen, als haar vaste overtuiging uit, dat het verlagen van het peil der kennis bij het verlaten van de Academie, zooals het Ontwerp-Enderlein bedoelt, hoogst ongewenscht en nadeelig is te achten, en dat het vooruitzicht om op de krijgsschool de wetenschappelijke vorming voort te zetten, die overtuiging niet had doen wankelen.*”

Reeds onder de werking der wet van 1869 op de Militaire Academie gevoelde men, dat de tijd voor eigen studie te beperkt was. De bewijzen van dien toestand liggen aan alle zijden voor de hand.

Bij de indiening der tegenwoordige wet zegt de eerste Memorie van Beantwoording, dat „met die methode geen voldoende ruimte van tijd overbleef tot eene voldoende behandeling der militaire vakken.”

En in het Verslag van 1873 der Commissie van inspectie, bestaande uit de Generaals-majoor Delprat en van Thye Hannes, de kolonels Rodi de Loo en Kempees, en den kapitein Den Beer Poortugael staat o. a. het volgende:

„De Commissie gelooft, dat het compendium-stelsel, hoe nuttuntend overigens, slechts bij ruimte van tijd past, genoegzaam om meer te doen dan de voordracht na te schrijven, dus om bronnen te raadplegen en te vergelijken en op die wijze in waarheid tot zelfwerken en verwerken te komen.”

En zij gaat voort:

„De Commissie is, ook door het persoonlijk ondervragen der cadetten en door vergelijking van de gemaakte aantekeningen tot de overtuiging gekomen, dat thans voor de militaire vakken geen genoegzame tijd beschikbaar is, en zij spreekt den wensch uit, dat in deze leemte door cursussen (leerboeken) zoo spoedig mogelijk worde voorzien.”

Ook toen moest dus, *wegens gebrek aan tijd worden aanbevolen eene uilmuntende methode van onderwijs te verlaten*. En dit is te betreurenswaardiger, omdat die tijd, juist in het leger, in overvloed voorhanden is. Het voltallig kader van een militie-leger, met slechts eene lichting onder de wapens, beschikt, *bij eene goede regeling van den dienst*, gedurende den vrede, en vooral in het winterseizoen, over eene zeldzame hoeveelheid tijd.

Uit het voorgaande is intusschen overtuigend gebleken, dat een vierjarige militaire cursus, inzonderheid voor het wapen der genie, een uiterst minimum is.

Slaat men een oog op de leerstof der artillerie, welke door mij niet vermeerderd, veeleer beperkt is, en houdt men rekening met de krachten van den leerling, zoowel als met de ervaring, opgedaan bij het onderricht, dan mag ook voor dat wapen een vierjarige cursus, met een studietijd van 31 maanden, eene matige en ook niet moeilijk te vervullen eisch geacht worden.

Neemt men verder eens vooral den vierjarigen cursus tot algemeen beginsel aan, dan is men verlost van al die niet op te heffen zwarigheden, die zich thans voordoen, tengevolge der botsingen van een uitgebreid programma tegen de grenzen van een te eng tijdsbestek. Geen passen, wringen, geen kunstmiddelen zullen die principiële fout ooit kunnen wegnemen en verhoeden dat, tot herstel der schade met woeker de gevolgen betaald moeten worden der fouten, die begaan zijn uit onbekwaamheid, 't gevolg eener verkeerde zuinigheid. Niets is zoo duur voor den Staat als een goedkoop opgeleide officierscorps.

Wat voorts de infanterie en cavalerie betreft, zoo stelde ik ook voor die wapens den vierjarigen militairen cursus voor. De

wapens der artillerie en genie kunnen, bij hunne beroepsvorming, geen nevenelementen opnemen. Daarom zijn inzonderheid de adspiranten der infanterie daartoe als van zelf aangewezen. De meerdere tijd, waarover, bij de opleiding der infanterie, beschikt wordt, is benut om *die elementen in de opvoeding op te nemen, welke de officier wel, doch het officierscorps niet kan ontberen*. Zoo ontstaat er juist bij verschil en door verscheidenheid, evenwicht en overeenstemming van kennis en bekwaamheid.

Het is ook duidelijk, dat niet alle officieren bij hunne benoeming op dezelfde hoogte behoeven te staan. Dit is onmogelijk en onnoodig. Maar ten allen tijde moet het Krijgsbestuur eene ruime keuze hebben tot het vervullen van de meest uiteenloopende betrekkingen.

Niet slechts op 't gebied der techniek, maar, ver daarbuiten, op het gebied der militaire wetgeving, bij de regeling der zaken van onderwijs, der militaire rechtspleging, bij het bestuur der militaire huishouding, moeten buitengewone krachten in voldoende mate aanwezig zijn. Niet minder zal in tijd van oorlog behoefte bestaan aan mannen met de zaken van krijgs- en staatsbestuur beide vertrouwd, en geschikt voor diplomatieken arbeid.

In het parlement moet het leger vertegenwoordigd worden, bij voorkeur ook door mannen met staatkundige beteekenis.

Voortdurend moet de stof onderzocht worden, welke de maatschappij met steeds sneller strooming aanvoert. In militaire kringen moet niet slechts kennis worden genomen van alle uitvindingen op technisch gebied, maar ook voortdurend de vraagstukken onderzocht op sociaal gebied.

De staathuishoudkunde, de statistiek, de rechtswetenschap, de staatswetenschap moeten althans eenige militairen aantreffen in den kring harer beoefenaars. Alleen zoodoende kan het leger voortdurend blijven op de hoogte van den tijd.

Welnu MH.! het was ook ter bereiking van dat doel, dat ik in de ontworpen programma's o. a. opnam de grondbeginselfen van het staatsrecht, de staathuishoudkunde, de statistiek en het volkenrecht; de geschiedenis des vaderlands, met in-

begrip der geschiedenis van het Nederlandsche staatsbestuur en de Nederlandsche taal- en letterkunde; de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche taal- en letterkunde, doch ik haast me hier bij te voegen, dat niet al deze vakken terzelfder tijd, noch door ieder in 't bijzonder behoeven te worden beoefend, maar dat werd voorgesteld daarvan groepen te vormen, waaruit de kweekelingen, overeenkomstig hun bijzonderen aanleg, eene vrije keuze doen.

De meerdere tijd, voor de infanterie en cavalerie beschikbaar, wordt benut om te voorzien in eene algemeen gevoelde, doch minder algemeen erkende behoefte. Daarbij worden in rekening gebracht de voortdurend klimmende eischen, die het gevecht aan den infanterie-officier stelt. Tegenwoordig moeten de compagnies-commandanten op volkomen dezelfde hoogte staan als de batterij-commandanten. En waar de luitenants der artillerie veelal werkzaam zijn onder het oog van hun onmiddellijken chef, daar zal bij de infanterie meestal de pelotons-commandant de hoogste leider zijn, die nog rechtstreeks ingrijpen kan in het vuur zijner ondergeschikte manschappen.

Voorts zullen, gelijk tot heden, uit den aard der zaak ook in 't vervolg, zoowel hier te lande als in Indië, de hoogste troepenaanvoerders uit het wapen der infanterie voortkomen, dat bovendien bij het uitbreken van een oorlog een deel zijner beste officieren zal moeten afstaan ten behoeve der schut-terij.

Slechts in 't voorbijgaan stip ik aan, dat tal van moeilijkheden van uitvoering verdwijnen, wanneer alle kweekelingen een vierjarigen cursus doorloopen. Alle kunstmiddeltjes, als ouderdom van toelating, doellooze vermeerdering van teekeningen voor de wapens der infanterie en cavalerie, ontijdige benoeming tot officier van de kweekelingen der artillerie en genie, dat alles kan men vaarwel zeggen. Er is nog meer. Vroeger trokken de lagere studiekosten aan de Academie een niet onbelangrijk deel der beste stof naar het wapen der infanterie. Sedert de algemeene bijdrage van f 300 is ingesteld, is die kracht verdwenen en daarmede de verdeeling der leerlingen over de verschillende wapens, wat het gehalte betreft, aanzienlijk gewij-

zigt in *het nadeel van het wapen der infanterie en daarmede van het leger niet minder.*

Bij de voorgestelde regeling wordt het evenwicht hersteld. Het onderwijs staat bij dezelfde kosten overal op dezelfde hoogte. De bijzondere aard der studie, die terzelfder tijd eene bruikbaarheid naar verschillende zijden der maatschappij opent, en het verhoogd relief, aan het wapen der infanterie geschonken, zullen tot stand brengen 't geen vroeger geschiedde door de macht van het geld.

Bovenal echter zal er een tegenwicht geboden worden om het met schade dreigend overwicht der positieve wetenschappen in evenwicht te brengen.

Dit overwicht bestaat reeds te lang. De voornaamste reden er van ligt voor de hand. De krijgswetenschap dankt een voornaam deel van haar vlucht aan de ontwikkeling der industrie. Deze oorsprong drukte zijn stempel op de geheele militaire opvoeding. Er ontstond weldra een groote artillerie- en genie-cursus voor die beide wapens. Daarna volgde zulk een cursus op kleiner schaal voor de cadetten der infanterie en cavalerie. En eindelijk, terwijl de School te Delft naar Breda werd overgebracht, ontstond in het leger nog een lagere wiskundige cursus voor de opleiding der officieren bij de corpsen.

Alzoo eenvormigheid en daardoor eenzijdigheid; verschil in graad, niet in soort. De leerboeken, die langzamerhand aan de Mil. Acad. werden ingevoerd, gaven, door hun inwendig gehalte, een juist beeld van den toestand.

De letterkundige vakken traden op den achtergrond. De anthropologie en de kennis van het burgerlijk wetboek, *nog voorkomende op het Academie-programma van 1828*, waren op dat van 1836 verdwenen. Toch is het duidelijk dat de staats- en rechtswetenschap en vooral de humaniora van oneindig hooger waarde zijn dan wis- en natuurkunde voor hen, die in de eerste plaats geroepen zullen worden met menschen om te gaan en niet met steen, ijzer, staal of brons.

Door het opnemen van den gymnasialen cursus, die, 't zij ter loops aangemerkt, evenzeer voorbereidt tot de hoogere studie der mathematische en mechanische als tot die der geestelijke

wetenschappen, wordt een nieuwe bron tot aanvulling van het officierscorps ontsloten. En daaruit zal juist een stroom ontstaan, die de elementen aanvoert, door het leger te lang reeds ontbeerd.

En zoo kom ik langs een omweg terug tot mijn hooggewaarden krijgsmoeder, en wel daar, waar hij de vraag stelt, of van *alle* officieren bij hunne aanstelling *denzelfden* graad van kennis en ontwikkeling moet gevorderd worden.

Al ware zulks wenschelijk, ja noodzakelijk, die gelijkheid zou onbereikbaar blijven. Het individueel verschil sluit die eenvormigheid uit. Daarom juist is in het ontworpen stelsel naar verscheidenheid gestreefd. Het is waar, bij alle beperking, overschrijdt het minimum van eischen aan den infanterie-officier gesteld, het tegenwoordig onvoldoende minimum. Maar zelfs dat minimum sluit bij de algemeene voorbereiding de gelijkheid uit. Bij verscheidenheid is gestreefd naar overeenstemming in verband met het beroep van den officier en de roeping van het officierscorps.

Zulks dient nader aangewezen.

Naast de programma's van de H. B. Sch. en het Gym. staat het *beperkt* programma der Cadetten-school. En aangezien ieder *bij deze School het toelatingsexamen tot de Militaire school kan afleggen*, wordt elk de gelegenheid geboden tot eene vrij aanzienlijke beperking der leerstof, gedurende het tijdvak der voorbereidende opleiding.

Er is alleen zorg gedragen om het verband met het openbaar onderwijs niet te verbreken en het *talent ruim baan* te laten. *Groote krachten* worden niet opgesloten binnen de omwalling eener beperkte en geïsoleerde vakschool, zonder vrije studie, en binnen de traliën van een nauwkeurig, doch eenzijdig *afgebakend* programma.

Het mag een groot voordeel heeten dat, binnen den kring der algemeene opleiding, den besten, naar lust en aanleg, een bijzonder arbeidsveld wordt opengesteld.

Doch al weet ik dat de natuur gaat boven de leer en dat zij, die speelt met licht en donker en zorgt voor bruin en blond, ook wel spelen zou met al onze standmodellen van kennis en

bekwaamheid, toch ben en blijf ik huiverig om gelijk de heer Kool, de middelen in bescherming te nemen, die strekken om de natuurlijke schakeering, door 't gebruik van meer zwart, nog te verhoogen.

De heer Kool betreedt, vermeen ik, eene gevaarlijke helling, als hij de minder degelijke opleiding verdedigt met de bewering, dat bij die officieren, welke met lust tot studie bezielde zijn, ook al hebben zij eene minder goede opleiding bekomen, voortdurend het streven bestaat om zich in alle opzichten op te werken tot het peil van degenen, die wetenschappelijk hunne meerderen waren. „In die edele rivaliteit”, zegt de heer Kool, „is een machtig correctief te vinden voor de minder goede opleiding, wanneer deze slechts bij een minimum onmisbare vakkennis, de mogelijkheid tot verdere ontwikkeling waarborgt.”

Door de laatste reorganisatie van het militair onderwijs is, met uitzondering der infanterie, voor alle overige wapenen het tweeslachtige stelsel van opleiding vaarwel gezegd. Dit is reeds eene groote schrede voorwaarts, ook in de richting van eene volledige regeling van het militair onderwijs bij de wet.

Trouwens de heer Kool heeft de ervaring van het machtig correctief der edele rivaliteit slechts opgedaan, gelijk hij getuigt, in den kring der staf- en krijgsschool, waar uit den aard der zaak, een hoogst beperkt aantal der meest begaafden, uit roeping en met lust tot den arbeid, aankomt.

Maar ik ga thans de hoofdzaak der quaestie nog dieper aangrijpen, en vraag of de heer Kool wel in voldoende mate een open oog heeft gehad voor de corporatie, waarvan hij enkele elementen in bescherming neemt.

Niet één zedelijk lichaam in den Staat vormt een geheel, zoo duurzaam, zoo vast en met eene wisselwerking der organen, zoo krachtig, als het officierscorps, inzonderheid van een klein leger als het onze. Nergens, als in dat corps, schenkt het individu zoo veel van zijne persoonlijkheid aan het geheel, waarvan het een deel vormt. Maar ook daarom juist staan de meeste uitstekenden, die gedragen worden door allen, hooger naarmate de schouders, die 't schild steunen, hooger reiken. In dat corps

is ieder niet alleen wat hij zich zelven te danken heeft, maar wat zijne omgeving van hem vormt. De hoogte van het standpunt der omgeving heeft voor elk een beslissenden invloed. De heer Kool, die beter dan ik weet, hoe de artist door het publiek en het accompagnement wordt gevormd en geïnspireerd of gedepimeerd, hij zal ook beter dan ik nog de klemming gevoelen van mijn laatste argument. Welk een samenwerking van allen is niet van noode, om enkele uitstekende mannen voort te brengen, en tot de richtige vervulling hunner taak voldoende in staat te stellen.

Daarenboven moet uit het officierscorps de stof voortkomen; daarin moeten de denkbeelden ontkiemd, verwerkt, gerijpt zijn en daaruit overgebracht tot het volk, om dan eerst den hoogsten leider der oorlogzaken in staat te stellen duurzame scheppingen in het leven te roepen. Want dit geschiedt slechts als de staatsman weet aan te vatten hetgeen leeft in zijn tijd. Dan behoort de vorm aan hem, maar de inhoud van alle wetgeving moet op den tijdstroom zijn aangevoerd.

Een man, met eene organiseerend vermogen als een Carnot of von Roon, zou zijne scheppingen, hoe uitnemend in gedachte, zien wegzinken, eer zij voltooid waren, indien hij verzuimd had te bouwen op de grondslagen, en met de middelen, die volk en leger hem aanbieden.

Uit dit standpunt gezien, wordt het duidelijk waarom de waarde, de vastheid, de deugdzaamheid van onze militair instellingen voor een aanzienlijk deel beheerscht wordt door de gemiddelde waarde van allen.

M. H.! Het was onder den indruk van die overwegingen met de steeds moeilijker wordende taak der infanterie buiten en op het slagveld voor oogen, dat de eischen werden gesteld, welker vervulling meer zekerheid aanbiedt, dan een edele, maar altijd toevallige najver vermag te schenken.

Het is de infanterie die met haar officierscorps verreweg het grootste deel onzer militie tot zich neemt, vormt en tegen den vijand aanvoert; het is de infanterie-officier, die gereed moet staan tegenover de hoogere eischen, die de persoon-

lijke dienstplicht, van hem in de eerste plaats, vragen zal; het is de infanterie-officier eindelijk, die *in evenredigheid der sterkte van zijn wapen*, het officiercorps en het leger bij de natie vertegenwoordigt. Te gemakkelijk wordt dit uit het oog verloren, wanneer men alleen het minimum vakkennis uitmeet voor den bijzonderen werkkring der individuen.

En terwijl ik nogmaals voor de gevolgen waarschuw, die verkregen worden door het meten met zulk een minimum maatstaf, moet ik er met nadruk op wijzen dat de heer Kool, de vraag of bij de opleiding der officieren van *alle* wapens naar eene hoogere ontwikkeling moet gestreefd worden, eenvoudig voor het *geheele officierscorps in ontkennenden* zin beantwoordt, omdat, naar zijne meening: „voor de *infanterie* en de *cavalerie* de eischen met alle gerustheid zelfs lager konden gesteld worden, zonder dat men den toets der vergelijking met andere officierscorpsen zou behoeven te schuwen.”

Het is thans hier de plaats en het oogenblik, om in aansluiting met de laatste opmerkingen, een oordeel in het hart te treffen, waarmede aan verschillende zijden de staf wordt gebroken over het gevormde ontwerp.

Algemeen, ja nagenoeg zonder uitzondering wordt beweerd, dat de gestelde eischen te omvangrijk zijn en veel te hoog gaan; dat daarom gestreefd is naar het onbereikbare, naar — laat het mij vierkant weg uitdrukken — naar de verwezenlijking van hersenschimmen, van droombeelden, die men, met vriendelijke wellevendheid, soms idealen noemt, daarbij vergetende dat het *heden* de verwezenlijking is der idealen van *gisteren*.

M. H.! Voor Uwe rechtbank zal ik thans appel aantekenen van dit doemvonnis, want ik acht het onrechtvaardig, bewust als ik ben van mijne onschuld. Tegen eene *onverdiende beschuldiging* moet ik opkomen met al de kracht van een rein geweten en van het goed recht, dat ik hier beslist aan mijne zijde acht. Ik zal mij niet dekken achter de bewering dat het gehele stelsel slechts gevormd werd uit een paedagogisch oogpunt, dus om de eischen der paedagogie te doen uitkomen zonder verder rekening te houden met de overige behoeften en eischen der werkelijkheid.

Ik wil dien terugtochtsweg niet inslaan en heb hem ook volstrekt niet van noode.

Wel zal ieder, die de groote moeilijkheden kent, verbonden aan de samenstelling van een leerplan, gereedelijk beseffen, dat ik gaarne, in vele ondergeschikte punten, wijzigingen, die tot verbeteringen voeren, zal willen aannemen in de programma's, die in de eerste plaats werden medegedeeld om mijne denkbeelden eenigszins scherp in teekening te brengen. Maar terwijl ik de leidende grondgedachte met klem handhaaf, is het mij tot heden raadselachtig gebleven hoe 't wachtwoord der hoog opgedreven programma's van kundigheden zoo algemeen verspreid is.

En toch is het zeer ver van mij geweest in dezen tijd van geestelijke overspanning den boog nog verder te spannen. Tegen die zonde wilde ik te velde rukken. Daarom beperkte ik de leerstof, en omdat die beperking mij zelfs nog niet voldeed, breidde ik bovendien den leertijd uit. Dit zal ik thans nader staven.

Het leerplan der Cadetten-school gaf bij de voorbereidende opleiding de maat aan, omdat ieder toegang heeft tot het eind-examen dier School. Welnu, wat leeftijd en kennis betreft zijn de eischen der toelating tot de Cadetten-school nagenoeg volkomen gelijk aan die tot de thans bestaande Militaire Academie. Maar terwijl bij deze inrichting de voorbereiding twee jaar omvat, schenkt de voorgestelde School daaraan drie jaren. Bovendien is het onderwijs op de Cadetten-school in hooge mate beperkt, door het opnemen van facultatieve vakken.

De drie jaren der Cadetten-school, vergelijkende met het 4e en 5e jaar eener H. B. Sch., die ongeveer parallel loopen met het 1e en 2e studic-jaar der Milit. Acad., vindt men aan de Cadetten-school de gelegenheid voor de beoefening van de beginselen der Maleische taal en van de gerechtsleer, de versterkingskunst, de wapenleer en de militaire voorschriften voor zoo ver als de kennis van den onderofficier zich moet uitstrekken. Deze geringe vermeerdering, waarvan de Maleische taal niet algemeen verplicht is, wordt, door de uitbreiding van den cursus met een vol jaar, meer dan voldoende in evenwicht gehouden.

Maar verder werd aan de andere zijde uitdrukkelijk vermeld — en ik roep het Verslag der Vergadering tot getuige — dat:

„10. De bijzondere letterkunde van elke taal kan vervangen worden door het lezen van eenige der beste voortbrengselen van de nieuwere Fransche, Duitsche en Engelsche letterkunde met het oog op de verdere beoefening dier talen door sommige kweekelingen van de Milit. Scholen.”

Voorts werden als de vakken, die vrijwillig kunnen bijgevoerd worden, genoemd, voor allen:

„de beginselen der cosmographie, der technologie en der Engelsche of der Hoogduitsche taal, ook de Maleische taal was bedoeld, doch niet genoemd.

Daarenboven voor de cadetten der infanterie, der cavalerie en der administratie:

de beginselen der theoretische en toegepaste mechanica en de kennis der werktuigen;

wijders voor de cadetten der infanterie, cavalerie, artillerie en genie:

de beginselen der handelswetenschappen, met inbegrip van de warenkennis en het boekhouden.

Het eindexamen strekt zich uit over alle vakken, waarin de cadetten verplicht onderwijs hebben genoten.”

Ziedaar M. H.! ik vraag het aan uw onpartijdig oordeel, is hier het snoeimes gebruikt, ja of neen?

Maar wacht liever nog een oogenblik met uw antwoord. Nog moet ik eerst spreken over de vakopleiding. Ik kan mij daarbij bepalen tot de korte mededeeling, dat, een paar ondergeschikte uitzonderingen, zooals de oefeningen aan de draaibank en in het modelleeren ter zijde gelaten, *voor de artillerie en de genie geen enkel vak is vermeld, dat niet voorkomt in het leerplan der wet, zoo wel van 1869 als van 1877, betreffende de Militaire Academie.*

Ofschoon de leerstof dus niet is uitgebreid, werd de duur van de militaire opleiding met een jaar vermeerderd, zoodat men daarvoor *vier elkander onmiddellijk opvolgende jaren* bekwam, alle met den officiersrang in het verschiet en verdeeld in twee tijdperken voor eene gelijkmatige verdeeling der leerstof.

Maar ook die vermeerdering en verdeeling van den leertijd

werd onvoldoende geacht. Daarom zeide ik — het staat er woordelijk — is beperking der leerstof onvermijdelijk. Dit zal dus plaats moeten vinden door, volgens aangewezen beginselen, bijzondere programma's te vormen, waarvan het zwaartepunt valt óf in het technisch óf in het krijgskundig gedeelte.

Slechts bij de opleiding der officieren van de infanterie en cavalerie zou men dus vermeerdering kunnen aanwijzen, wanneer men de beperking uit het oog verloor, die gedurende de voorbereiding is aangebracht. Wel is waar zijn nieuwe vakken opgenomen in het tijdperk der militaire opleiding, doch andere zijn verdwenen, waardoor de schijnbare vermeerdering zich in hoofdzaak tot eene wijziging bepaalt.

De eenige nieuwe vakken in het programma zijn de grondbeginselen van het staats- en volkenrecht, en de natuurkunde van den mensch, als inleiding tot de gezondheids- en de verbandleer. Zie daar dan alles. Wel werden ook de staathuishoudkunde en de statistiek genoemd, doch beide deze vakken komen voor op het programma der H. B. Sch.

En nu beschouwe men deze uitkomst wederom in het licht der verdubbeling van den leertijd en van het beginsel der verdeling van den arbeid. Woordelijk toch zeide ik met het oog op alle wapens, en in 't bijzonder op die der inf. en cav.: „*Toen ik den omvang aanvees van het onderwijs aan de Militaire scholen, was het geenszins mijne bedoeling de kennis van alle opgenoemde vakken verplichtend te stellen.* Zeer goed kan men vrijstellingen verleenen. Even als voor het wapen der artillerie, kan men bijzondere groepen vormen voor den infanterist en cavalerist, en wijders nog de beoordeeling der bekwaamheid zoodanig inrichten, dat het onvoldoende hier aangevuld kan worden door het meer dan voldoende elders.”

Zelfs wanneer men de programma's vergelijkt met die, welke onlangs voor de opleiding bij de corpsen zijn uitgevaardigd, dan bepaalt zich de vermeerdering van het aantal leervakken voor ieder kweekeling tot een tweetal, voor de geheele School tot een viertal.

Doch de ruime leertijd veroorlooft om, bij minder inspanning der leerlingen, het onderwijs grondiger en degelijker te maken

en aan de geheele *militaire opvoeding* eene *meer practische strekking te geven* door alle candidaten voor den officiers-rang *alle graden daar beneden in het leger zelf te laten doorloopen*. De school geeft, zooals het kan en behoort het *wetenschappelijk*, het *leger* het *practisch* deel der opleiding.

Ziedaar M. H! de uitkomsten, die men verkrijgt als men de zaak nuchter onderzoekt. Denkt U alle jong aangestelde officieren, gedurende den winterdienst vereenigd in een paar garnizoenen om, inplaats van het bijwonen der wetenschappelijke bijeenkomsten, hunne studiën te voltooien, terwijl zij inmiddels gedurende den zomerdienst, optreden *in* het leger, dan hebt gij de grondgedachte van het stelsel in zijn meest natuurlijken eenvoud.

Op deze wijze hoopte ik het mijne aangewend te hebben tot oplossing van een der moeilijke en gewichtige vraaagstukken des tijds. Onze voortdurend ingewikkelder samenleving stelt telkens hooger klimmende eischen. Ook op militair gebied gevoelt men dit elken dag in toenemende mate. Maar het individu staat machteloos tegenover dien drang. De gemiddelde ontwikkeling van den menschelijken geest heeft niet gelijken tred gehouden met de vlucht van den tijdgeest. Deze vraagt een maximum, gene kan slechts een minimum brengen. Vandaar een zekere malaise, die zich kenbaar maakt zoowel door de grieven der ouders, door de teleurstellingen der opvoeders, als door de stemmen, die in het openbaar luide hun ongenoegen uitspreken over de hooge kosten tegenover de geringe uitkomsten, vooral ook over de overspanning, waardoor de geestelijke vermogens veeleer gekrenkt dan gesterkt worden. Slechts een middel is er om dien wanklank op te lossen. De *hoogere eischen*, welke de mededinging schier op elk gebied in 't leven roept, vragen een *langere voorbereiding*. De ouders vergeten dit en de opvoeders wederom dat de ouders niet altijd bij machte zijn de meerdere lasten dier voorbereiding te dragen. In het leger echter is de tijd, noodzakelijk om goede uitkomsten te bekomen, meer dan ruimschoots aanwezig. Zij kan en mag daarom niet onbenut verloren gaan, terwille van ondergeschikte nevenbedoelingen.

Bovendien kunnen, nergens beter dan in het leger, allen gemeenschappelijk brengen, hetgeen de krachten der enkelen te boven gaat. Met vermijding van het gevaar der eenzijdigheid, moet de verdeeling van den arbeid zoover worden uitgestrekt als aan de eene zijde de krachten der individuën gebieden en aan de andere zijde de eischen van het ambt veroorloven. En zulks kan te eerder geschieden, wanneer de onderlinge overeenstemming slechts wordt onderhouden met het gemeenschappelijk doel der opleiding. Van de formeele kennis, bij de algemeene opleiding verworven, is een goed deel slechts zeer tijdelijk; zij strekt in hoofdzaak meer tot versterking van den geest, dan tot uitbreiding der kennis zelve. Daarom te eer mag de inspanning de grens der veerkracht niet overspannen. Nog een andere uitkomst beoogde ik. De militair moet opgeleid worden tot *denkend handelen*. Een afschuw heb ik voor hem van Duitsche kamergelcerdheid, die het lichaam ondermijnt, de hersenen overlaadt met eene hoeveelheid indrukken, waardoor de levendigheid van den geest verdoofd, de scherpzinnigheid verstompt en de kracht van den wil verzwakt, zoo niet gebroken wordt.

Ik ken al de waarde van eene goede spijsvertering, een krachtigen pols en een blij gemoed, die door afgewerkte hersenen en een verzwakt zenuwgestel worden verwoest. Ik weet hoe de nieuwere onderzoekingen der physiologen den buitengewoon krachtigen invloed der hersenen op alle verrichtingen des levens hebben in het licht gesteld.

Daarom zoude ik nog veeleer de voorkeur geven aan het Engelsche stelsel van opvoeding, waarbij de lichamelijke eene belangrijke plaats inneemt. Want nog altijd blijf ik in 't algemeen, en voor den militair in 't bijzonder, boven een groot aantal kundigheden, verreweg verkiezen een schrander gezond verstand, intensiteit der geestvermogens, met besluitvaardigheid, vastheid en kracht van wil.

En het zijn juist die eigenschappen, welke door een dagelijksch schoolbezoek van 8 of 9 tot 12 en van 2 tot 4 uur veeleer ondermijnd worden dan aangekweekt.

Intusschen ben ik voor de schaduwzijde der Engelsche opvoeding, berekend voor het handelend leven, evenmin blind als

voor het Duitsche schoolstelsel, waarvan schoolgeleerdheid het hoofddoel schijnt.

Daarom trachtte ik, met vermindering van de gebreken der beide stelsels, gevolgen van eenzijdigheid, het onmiskenbaar goede, in beide gelegen, met elkander in gepast evenwicht te vereenigen. Zoodoende, en zoodoende alleen kan men het eeuwig ware beginsel eener gezonde opvoeding tot vervulling brengen: *de harmonische ontwikkeling van den geheelen mensch*. Deze alleen voert ieders krachten op tot haar individueel maximum, overeenkomstig den tijd waarin, de plaats waar zij werken, en het doel waarvoor zij bestemd zijn.

Alvorens deze zijde der quaestie te verlaten nog eene laatste opmerking.

Voldingend is bewezen dat in het ontwerp, dat ik vormde, voor het individu de taak niet verzwaaard, doch integendeel verlicht is, en daarbij de belangen van het geheel niet geschaad, doch integendeel op ruimer schaal zijn gebaat.

Een groot voordeel acht ik daarbij de uitbreiding van den leertijd, die veroorlooft om hetgeen gevorderd wordt grondig te beoefenen. In den tegenwoordigen tijd richt het oppervlakkig weten, een noodzakelijk gevolg der te hooge eischen, meer schade aan dan men vermoedt. Want die onverwerkte leerstof, met hare onvolkomene, hare nevelachtige en zwevende voorstellingen, is niet slechts ballast, waaraan krachten verspild worden, maar zij verzwakt veeleer den geest; zij verstrooit de aandacht; geeft den schijn inplaats van het wezen, en vermindert den ernst en de waarheidsliefde van het karakter.

Het letterkundig onderricht eischt inzonderheid veel tijd om blijvende vruchten na te laten. Slechts die taal wordt voortdurend onderhouden, waarin men tot uitspanning, lectuur ter hand neemt. Kost het lezen inspanning, dan bezitten slechts weinigen de kracht om de dommigheid te overwinnen, die het woordenboek spoedig wekt. De lectuur wordt steeds minder, de woordenschat vervloet gaandeweg en de zorg, aan de eerste grondslagen gelegd, is volkomen nutteloos, is onvruchtbaar geworden.

Het geheel samenvattende, blijkt thans genoegzaam, dat de

bezwaren der hoogere eischen, mij zoo vaak toegedicht, alleen de noodwendige degelijkheid, de grondigheid van het onderricht gelden, maar nimmer den omvang der leerstof treffen kunnen.

Een kardinaal punt komt thans eenige oogenblikken Uwe aandacht inroepen.

Sedert de ondervinding van het laatste tiental jaren, is het aantal toegenomen van hen, die zich niet opgewekt gevoelen tot, maar veel eer huiverig zijn geworden voor het nemen van nieuwe proefnemingen op het veld van het militair onderwijs. Vóór 1869 was het euvel niet gekend van een te zwakken aanvoer der adspiranten voor de Milit. Acad. Daarom keerde men in 1877, zonder eenig voorbehoud, naar dien toestand terug. Ook de heer Kool neemt de oude regeling in bescherming, waar hij verbetering *slechts* vraagt voor de officiers-opleiding bij de corpsen, en zich wijders beroept op de teleurstellingen, ondervonden sedert de invoering der Academiewet van 1869. Daarom vraagt hij, of „er eenige reden denkbaar is, die recht geeft aan te nemen, dat een soortgelijk stelsel in de toekomst betere uitkomsten zal opleveren, wat het getal candidaten betreft?”

Elders heb ik van het verschijnsel de oorzaken aangewezen, waardoor de eerste proeve van wetgeving op het gebied van het militair onderwijs schipbreuk leed op het te gering aantal candidaten. Na een grondig onderzoek, voortgezet sedert de werking der wet van 1877, blijf ik van oordeel dat het schip, in 1872 te water gelaten, te spoedig op strand is gezet. De Academiewet van 1869 behoefde alleen aanvulling *met behoud van het stelsel, dat als deugdzaam erkend was door nagenoeg alle autoriteiten op het gebied der militaire opvoeding.*

Ik behoef daartoe slechts te herinneren, dat de wet van 69 was ingediend door den Minister van Mulken, die gedurende geruimen tijd werkzaam was geweest aan de Milit. Acad.

Verder moeten als de ontwerpers dier wet genoemd worden de leden der Staatscommissie in 1866 ingesteld om te onderzoeken welke veranderingen in de organisatie van de Mil. Acad. moesten gemaakt worden. De Voorzitter dier Commissie was de Generaal Delprat, eenmaal met den Generaal Seelig, de vertegenwoor-

diger, de ziel van het oude stelsel. De leden waren de Generaal Le Clercq, de latere Chef van den staf; de Generaal Booms, Oud-Chef van den staf, daarna Minister van Oorlog; de Kolonel Gerlach, gewezen Commandant van de Academie; de Kolonel Happé van het Indische leger; de Generaal van der Schrieck; de heer Bosscha, gewezen Inspecteur van het middelbaar onderwijs, thans Directeur van de Polytechnische school en vele jaren werkzaam geweest bij de Academie; de heer Steyn Parvé, Inspecteur van het Middelbaar onderwijs en eindelijk de toenmalige Majoor van der Star, Chef van de Stafschool, thans Generaal-majoor Chef van den generalen staf.

Ik mag mij hier bepalen tot verwijzing naar het Verslag dier Commissie nog altijd van actueel belang. Reeds in den aanhef van zijn begeleidend schrijven, ontwikkelt de Generaal Delprat de redenen waarom de Commissie „niet gearzeld heeft *geheel met het verledene te breken.*”

De heer Kool blijft echter, ook in strijd met alle hoofden van Onderwijs thans op een na, nog werkzaam bij de Mil. Acad., de meening toegedaan, dat een soortgelijk stelsel als dat van 1869 in de toekomst geen betere uitkomsten zal opleveren wat het getal candidaten betreft. En hij beroept zich, tot staving van zijn oordeel, op het bezwaar der „kleine officierstractementen gedurende eene reeks van lange jaren, en op het maatschappelijk aanzien, 't welk de officier hier te lande in geringere mate dan elders geniet.

Doch M. H. is hier niet in het argument van mijn edelen tegenstander dezelfde gevaarlijke wonde als in de beweegreden van den ontwerper der laatste Academie-wet, toen deze onverhopen verklaarde: „Ware de toevloed van Cadetten voldoende dan zou de wet van 1869 slechts wijzigingen van ondergeschikten aard behoeven. Geheel het vraagstuk wordt echter beheerscht door het gebrek aan Cadetten.”

Deze woorden, ontleend aan de Memorie van Toelichting, werden bij de openbare beraadslaging gevolgd door de rondborstige verklaring van den Ontwerper der wet, dat: „Men met de Academiewet van 1869 heeft gedacht het wetenschappelijk peil te zullen verhoogen, maar vergeten heeft, tegelijk met

het doen van hogere eischen, een hooger traktement vast te stellen. Immers, jongelui, die een vijfjarigen cursus op de hogere burgerscholen hebben doorloopen, gaan niet weder 2 of 3 jaren op de Academiebanken zitten, in het vooruitzicht van eenmaal f1000 of f1200 tractement te zullen genieten. „Zulk een toekomst”, zeide de Minister, „lacht hun niet toe.”

De heer Kool stelt zich op een dergelijk standpunt. Doch ik voor mij acht, dat *juist de ervaring, opgedaan tijdens de werking der wet van 1869, waarschuwen moet om niet terug te keeren naar den ouden weg, indien men in waarheid begeert een gezonden toestand op gezonde grondslagen te ontwikkelen.* Nadat feitelijk het bewijs is geleverd, dat in de schatting der natie de positie van den officier zoo laag is gedaald, acht ik het voor de toekomst hoogst bedenkelijk, wanneer bij voortduring het hulpmiddeltje wordt aangewend door den generaal Weitzel in zijne brochure: „De militaire pensioenen der land- en zeemacht”, gebrandmerkt als „het speculeeren van den Staat op de armoede der ouders, op de kinderlijke onervarenheid en op de jeugdige ijdelheid.”

Op den langen duur kan zulk speculeeren slechts voeren tot teleurstellingen, die den slechten geest van ontevredenheid maar al te veel voedsel schenken.

Het is zeer begrijpelijk, dat men zijn toevlucht neemt tot een palliatief, dat voor een oogenblik uit eene tijdelijke ongellegenheid reddende, de kwaal echter niet geneest, doch wel erger maakt.

De gezonde toestand ontstaat slechts dan, als de natuurlijke *aantrekkingskracht* der positie in reden wordt gebracht met de *eischen*, zooals die bepaald worden door den *aard* van den werkring. Verzwakt die kracht, dan dalen die eischen terzelfder tijd en komen zij beneden hetgeen de werkring vraagt.

En nu dient wel opgemerkt, dat in weerwil der verschillende traktementsverhoogingen van de laatste jaren, de positie van den officier voortdurend onder alle opzichten is gedaald. De steeds *vertragende* bevordering brengt op voortdurend hooger klimmenden leeftijd een steeds *kleiner* gedeelte tot de *hogere* rangen van het leger.

De 2e luitenanten der infanterie bijv. omstreeks 1850 aangesteld, 1880/81.

bereikten gemiddeld den rang van 1^{en} luitenant in *vijf*, van kapitein in *dertien*, van majoor in 24 à 26 jaar. De rang van luitenant-kolonel werd bereikt in 28 à 29 jaar. De 2e luitnants, ongeveer vijftien jaar later bv. in 1864 aangesteld, kwamen gemiddeld in drie jaar tot den rang van 1^{en} luitenant, dien zij thans na 17 jaar dienst als officier nog bekleeden, zoodat het bereiken van den majoorsrang voor hen meer en meer uitzondering wordt.

Dit alles veroorzaakt, dat de positie van den officier, in meer dan ééne richting, sterker is achteruitgegaan dan men oppervlakkig vermoedt. Bepalen wij ons bv. tot het bovenaangevoerde geval en nemen wij den officier, die omstreeks 1850 aangesteld, de gewone bevordering volgende, in den rang van luitenant-kolonel gepasseerd wordt, terwijl de andere, ongeveer 15 jaar later aangesteld, door inspanning van zeker niet minder krachten, nog den majoorsrang bereikt, en gepensionneerd wordt, na daarin 3 à 4 jaar gediend te hebben.

De tegenstelling is dus zeer zeker niet scherp gekozen. Welnu, als beiden veertig jaar als officier dienen, dan heeft de eerste, die in alle lagere rangen zonder traktementsverhooging gediend heeft, gedurende zijn geheelen dienstdtijd, niettemin ruim 13 duizend gulden meer traktement ontvangen, dan de tweede, die juist alle traktementsverhoogingen der laatste jaren in haar vollen omvang heeft genoten, en dus bv. onmiddellijk tot kapitein op een traktement van f 2000 per jaar wordt aangesteld. Om deze uitkomst op hare juiste waarde te schatten dient opgemerkt, dat, na de aanzienlijke waardevermindering van het zilver, de traktementsverhoogingen, veeleer dan tot verbetering der positie, gediend hebben om haar finantiëel standpunt te herstellen op de hoogte, bij de oorspronkelijke regeling der traktementen ingenomen. En onder deze omstandigheid is langzamerhand een belangrijk gedeelte der loopbaan gedaald in lagere rang met beperkter werkkkring, zoodat naar twee zijden het mes heeft gesnoeid.

Niet ieder staat deze toestand even scherp en helder voor den geest, maar onbewust leeft het gevoel, dat men slechts in schijn vooruit-, doch inderdaad belangrijk is achteruit gegaan.

Weliswaar zijn de pensioenen, ook der landmacht, verhoogd, doch, gelijk reeds werd opgemerkt, zijn de kosten van levensonderhoud evenredig gestegen, terwijl 't meerdere door de eene hand hier gebracht, niet opweegt hetgeen twee andere meer dan dubbel genomen hebben. Bovendien zal de bezoldiging, als aantrekkingskracht, veel meer vermogen uitoefenen dan het pensioen.

Het is goed om, sprekende over die aantrekkingskracht der positie, met het oog op onzen volksaard, de finantiële zijde niet over het hoofd te zien.

Doch daarbij moeten ook de grenzen van het budget niet uit het oog worden verloren. Deze zullen, *onder de tegenwoordige omstandigheden*, met den besten wil nimmer veroorloven om de positie van den officier te brengen op de hoogte, die de werkring gebiedend aanwijst.

Met dat alles hield ik rekening bij het ontwerpen van het stelsel ter opleiding van den officier. Voortdurend had ik daarbij 't oog gericht op de vorming van reserve-officieren voor leger en schutterij, met verhooging van het peil der opleiding van den onderofficier.

Zodoende zoude het mogelijk worden, om aller belang met het algemeen belang vereenigende, tevens het evenwicht te herstellen in de verhouding tusschen de hoogere en lagere rangen van het leger, in de laatste jaren meer en meer verbroken, tengevolge van voortdurende inkrimping.

Dit alles op nieuw overwegende, trof mij daarom de wederlegging eenigszins vreemd, waar zij beweerde dat in mijn ontwerp een *soortgelijk* stelsel als dat van 1869 thans op nieuw zou te berde gebracht zijn. *Er bestaat alleen overeenstemming in het karakter der grondbeginselen.* Bij de toepassing echter wijkt dat ontwerp aanzienlijk af, doordien ik rekening kon en moest houden met de ervaring, sedert 1872 opgedaan.

Ik noem hier alleen de Adspirant-Cadetten-scholen en de Cadetten-school, de beperking der leerstof, de uitbreiding van den leertijd, de vervanging zooveel mogelijk der altijd gevaarlijke en meestal slecht werkende staatsexamens door school-examens, de stichting van beurzen en eindelijk bovenal de be-

zoldiging van alle leerlingen der Militaire scholen, welke dienst als korporaal, als onderofficier of als vaandrig doen: de eerste met *f* 800, de andere met *f* 1000 per jaar.

Mij dunkt, dit zijn nog al kapitale verschillen tegenover de Militaire Academie, die eene jaarlijksche bijdrage der ouders vroeg van *f* 600.

Wisschen die verschillen niet elk spoor van soortgelijke overeenkomst in de toepassing volkomen uit? Bovendien: terwijl men, *in het tijdvak der voorbereiding*, de kazerneering *imperatief* stelde, zoowel vóór 1869 als ná 1877, haar daarentegen geheel ophief van 1872 tot 1877, liet ik de kazerneering geheel *facultatief*. Derhalve heeft men voortdurend het middel in handen om den stroom te leiden naarmate de natuurlijke omstandigheden de kandidaten aanvoeren.

Een bijzonder onderzoek had ik daartoe ingesteld naar de werking van het bevolkingsvermogen der H. B. Sch. en daarbij eene uitkomst verkregen, die te vaak aan de aandacht is ontsnapt. Het volgend overzicht toont den invloed aan der jongste Academiewet op de ontwikkeling van het openbaar en het bijzonder onderwijs. Aangezien ik bij eene vorige gelegenheid 't bewijs leverde dat er per jaar ongeveer noodig zijn 66 adspiranten voor de Cadetten-school en 37 voor eene beurs, blijkt daaruit tevens genoegzaam dat die cijfers reeds nu ongeveer bereikt worden. En men houde daarbij wel in 't oog dat de geheele opleiding thans aan alle ouders *f* 1200 kost.

Jaar.	Adspiranten.	Plaatsen.	Geplaatst.	Geslaagd door adspir. van		H.B. Sch. met	
				Bijz. Sch.	H.B.Sch.	5—6 3—4 Jarigen cursus.	
	(e)	(f)	(f)	(f)		(g.)	
		(a.) Vierjarige cursus.					
1865	225	69	69	78	3	17	2
1866	234	80	80	89	7	21	4
		(b.) Driejarige cursus.					
1868	96	80	42	28	14	24	13
1869	100	88	39	32	7	26	15
1870	84	63	25	22	3	29	15

Jaar.	Adspiranten.	Plaatsen.	Geplaatst.	Geslaagd door adspir. van		H. B. Sch. met	
				Bijz. Sch.	H.B.Sch.	5—6 jarigen cursus.	3—4 jarigen cursus.
	(e)	(f)	(f)	(f)		(g)	
(c.) Tweejarige cursus							
1872	32	101	18	"	18	32	15
1873	38	96	18	"	18	32	15
1874	45	148	28	"	28	32	18
1875	48	158	40	"	40	32	19
1876	33	∞	18	"	20	32	20
(d.) Vierjarige cursus							
1877	280	100	60	6	57	33	20
1878	218	100	97	25	82	33	20
1879	219	70	69	37	43	33	20
1880	198	70	70	46	38	33	22

Opmerkingen.

- (a) In 65—66 bedroeg de minimum-leeftijd 15 jaar, de jaarlijkse bijdrage 600, dus de geheele minstens 2400 gulden.
- (b) In 68—70 waren de voorgaande getallen 16 jaar, 600 en 1800 gulden.
- (c) In 72—76 " " " " 17 " 600 en 1200 gulden.
- (d) In 77—80 " " " " 15 " 300 en 1200 gulden.

Tot het jaar 1872 bedroeg de bijdrage der cadetten voor het wapen der infanterie f 450 per jaar. De opleiding der cadetten, bestemd voor den dienst in de koloniën, is in alle jaren boven vermeld, kosteloos geschied. Bovendien erlangen een zeker aantal cadetten voor den dienst hier te lande zulk eene vrijstelling geheel of gedeeltelijk.

- (e) Onder het aantal adspiranten zijn allen opgenomen, die zich voor eene plaatsing hadden aangemeld.
- (f) Het aantal der adspiranten, die voldeden, doch niet geplaatst werden, overtrof enkele malen het aantal vacatures. In 1876 was het aantal plaatsen onbepaald.
- (g) Enkele scholen met driejarigen cursus, die alleen eene 3^e, 4^e en 5^e klasse hebben, zijn onder de scholen met vijfjarigen cursus opgenomen.

Houdt men nu hierbij wel in 't oog, dat in 77 de opleidingskosten op f 1200 zijn gebleven, zoodat de geheele opleiding, vergeleken bij die van 72 tot 77, feitelijk slechts is verminderd met twee jaar levensonderhoud, dan kan dit gering verschil in geen en deele de hoofdoorzaak zijn der aanzienlijke vermeerdering van het aantal candidaten sedert de wederinvoering van den 4-jarigen cursus. Zulks wordt volkomen bevestigd door de opmerking, dat het aantal adspiranten nimmer ontbrak gedurende den tijd, waarin de jaarlijksche bijdrage van nagenoeg alle cadetten voor het leger hier te lande f 600 per jaar bedroeg, en de geheele opleiding dus f 2400 à f 3000 kostte.

Dit alles vestigt bij mij de overtuiging, dat de hoofdoorzaak van den beperkten aanvoer geheel moet gezocht worden in het zware, omvangrijke toelatingsexamen volgens de wet van 1869, waartoe bovendien, slechts in een betrekkelijk gering aantal plaatsen van ons land, de gelegenheid ter opleiding bestond. Zoo bv. waren in 1866 de 80 toegelaten cadetten afkomstig van 31 Bijzondere en van 6 Hoogere Burgerscholen; in 1872 kwamen de 18 cadetten van 9 H. B. Sch., en dit getal steeg in 1875 tot een maximum, toen 21 van de 31 H. B. Sch. met 5-jarigen cursus 40 cadetten aanvoerden.

In het ontworpen stelsel stijgt de bijdrage tot een maximum voor die ouders, welker zonen op de Cadetten-school toegelaten, daar drie jaar blijven om vervolgens den cursus der Militaire scholen te bezoeken. Neemt men het tractement van den 1^{en} luitenant tot basis, stelt men dat als het minimum van levensonderhoud voor den leerling der Militaire School, dan kost hem het verblijf daar, met inbegrip der studiekosten en na aftrek der bezoldiging, f 2000 in vier jaar. De geheele opleiding kost alzoo voor enkele ouders f 3800 in 7 jaar of ruim f 540 per jaar. Ik acht dit een voordeel. Het aantal dezer categorie is genoegzaam voorhanden. Hunne bijdrage werkt krachtdadig mede tot verheffing der positie van allen. De Cadetten-school behoeft per jaar slechts een aanvoer van 24 zulke leerlingen, welker aantal zich dus in het geheel tot een zeventig beperkt.

De beurzen van f 600 wensch ik, enkele bijzondere uitzonderingen daargelaten, toe te kennen aan ouders of voogden,

die verblijf houden buiten eene gemeente, waar eene H. B. Sch. met vijfjarigen cursus is gevestigd. Hun kost de opleiding even als voorheen f2400, of bij vrijstelling der studiekosten in 't geheel f1600, dus gemiddeld f300 of f200 per jaar.

Leerlingen eener H. B. School met eene beurs van f300 en bij ouders of voogden inwonende ter plaatse, waar eene H. B. Sch. aanwezig is, zullen hunnen ouders f2000, f1200 of niets kosten, al naarmate zij niet vrijgesteld, vrijgesteld van de studiekosten zijn, of later op de Milit. School eene beurs van f300 genieten.

Kent men allen leerlingen der Milit. School, bestemd voor den dienst in de Overzeesche gewesten, eene beurs toe van f300, dan geschiedt hunne opleiding, evenals thans, geheel kosteloos voor de ouders, maar zij kost den Staat feitelijk minder, aangezien deze thans per jaar $\pm$ f1200 uittrekt voor elk cadet, die kosteloos aan de Milit. Academie wordt opgeleid.

Bij de voorgaande beschouwing was ik mij wel bewust, dat ook ik gebruik maak van geldelijke hulpmiddelen. Met den tijd zullen deze voortdurend verminderen. 't Geen verkocht is moet eerst weer ingekocht. Maar bovendien wordt buiten de beurzen, die niet den regel vormen, bezoldigd; want de kweekeling produceert. De aanwending van zijn productief vermogen is daarom een dubbel voordeel.

Dit alles moet niet uit de weegschaal genomen als men de balans in handen neemt, om het gewicht der voor- en nadeelen te onderzoeken.

Maar de ondervinding van 1872 zal nog minder afschrikken, indien men zich herinnert, dat ik uitdrukkelijk heb gesproken van een *overgangstijdperk*, waardoor men geleidelijk nit den tegenwoordigen toestand naar het beoogde doel voortschrijdt.

Ziehier in groote trekken een der wijzen waarop die ontwikkelingsgang kan geschieden. In de *eerste* periode wordt bij de infanterie het onderwijs der leerlingen van den hoofdcursus parallel gebracht met dat van de cadetten der infanterie van het 3^e en 4^e studiejaar.

De Hoofdcursus wordt daarbij zonder toelatings-examen open-

gesteld voor alle leerlingen, die het eindexamen eener H. B. Sch. of van een Gymsasium hebben afgelegd.

In verband met deze regeling worden de cursussen geconcentreerd in de standplaatsen van de bevelhebbers der drie divisien, waardoor uitbreiding van leerstof en verdubbeling van leertijd mogelijk wordt met beperking van het aantal leerlingen.

In de *tweede* periode wordt eene 1^e Afdeling der Krijgsschool voor de infanterie opgericht met een-jarigen cursus. De cadetten van het 4^e studiejaar en de leerlingen van den Hoofdcursus, tweede studiejaar, worden benoemd tot vaandrig. Alle vaandrighs leggen het officiersexamen aan de Krijgsschool af.

In deze periode worden maatregelen genomen tot vorming van reserve officieren.

In de *derde* periode wordt de cursus der Krijgsschool voor de vaandrighs van alle wapenen met een jaar verlengd, het aantal tweede luitenants evenredig verminderd, en daarmede het gehele ontwerp in zijn vollen omvang verwezenlijkt.

Door zulk een geleidelijken overgang, die geheel voldoet aan de eischen van onzen volksaard, kunnen alle bezwaren, die elke nieuwe regeling bij de invoering aanbiedt, geleidelijk weggenomen worden, zonder ooit ingrijpend storend te werken.

De perioden zijn bovendien zoodanig gekozen, dat elk van haar het juiste tijdstip aanwijst voor de opening der volgende.

Voor het onderzoek naar de Schoolbevolking en de daarmede eng verbonden finantiële gevolgen, mag ik wijzen op de uitkomsten U een voorgaand jaar medegedeeld. Ik herinner slechts dat toen de hoogste cijfers gevonden werden, zooals die in de eerste jaren zullen voorkomen. Gaandeweg toch zal voor de Milit. Sch. het getal der candidaten toenemen, die, zonder beurs, den cursus aan eene H. B. Sch. of Gym. hebben ten einde gebracht. Verder zal de laatste reorganisatie, in niet geringe mate, beter de gelegenheid geven tot het oprichten van den vaandrighsrang.

Na deze korte opmerking mag ik daarom overgaan tot de plaats, waar de heer Kool mij te hulp komt met zijn bezwaar tegen den hooger leeftid, waarop de officiersrang zal worden

bereikt, tengevolge der onmisbare uitbreiding van den leertijd. Hij vreest toch dat die hoogere leeftijd den lust om zich aan de militaire carrière te wijden, niet zal aanwakkeren. Maar zal het dan niet een verkeerd motief blijven om 't mindere te koopen met het meerdere? Moet men óf de onafhankelijke, maatschappelijke betrekking gemakkelijker en spoediger bereikbaar stellen, óf wel de betrekking brengen op de hoogte der eischen om dáárdóór een genoegzaam aantal candidaten te bekomen? Voert het eerste middel niet tot hetzelfde euvel als muntverzwakking tot delging der staatsschuld? Want het is meer dan volledig gestaafd dat bij de opleiding van de officieren der artillerie en genie slechts een minimum werd gevraagd, 't welk zonder schade niet kon ontbeerd worden, terwijl de infanterie en cavalerie werden losgemaakt van eene eenzijdige opleiding, die hoogere vorming in verschillende onmisbare richtingen uitsluit.

De betrekking zal altijd hooger staan, dan het kunstmatige hulpmiddel, dat het oogenblik vervroegt, waarheen de adspirant „reikhalzend” uitziет.

Trouwens dit reikhalzen moge plaats vinden achter de poorten en op de wallen van het slot te Breda; de vaandrig, die in 't vrije leven en bij vrije studie f 1000 traktement ontvangt, zal zich daaraan minder bezondigen. Hij verkeert in beteren en veel natuurlijker toestand dan zij, die, als officier, den cursus bijwonen aan de 1^e Afdeeling der Krijgsschool.

Voorts, vermeen ik, dat mijn waarde krijgsbroeder zich weldra overtuigen zal dat de hoogere leeftijd, waarop de officiersrang wordt bereikt geen nadeel oefent op de verdere bevordering, omdat allen denzelfden weg gaan.

Weder vestigt de heer Kool te uitsluitend het oog op het individu, dat hij ziet achterblijven, wanneer anderen sneller gaan. Bij de ontworpen regeling echter is voor niemand een bijzondere sneltrein. Ieder reist er naar de mate zijner krachten. Dit is de meest natuurlijke toestand. Deze zal niemand, die bekwaam is en arbeiden wil, één dag in bevordering ophouden. Integendeel: het meerendeel zal verreweg vroeger dan thans in den kapiteinsrang aankomen. Doch later meer daarover.

Van hetzelfde gewicht als 't bezwaar der bevordering is het daaraan onafscheidelijk verbonden bezwaar van het pensioen. Het zal dus niet bereikt worden in een gemiddeld lageren rang. Doch zelfs gesteld eens dat dit wel geschiedde, zou dan nog het belang der opleiding niet hooger staan dan het pensioen, dat bovendien elk oogenblik in verband kan gebracht worden met den nieuwen toestand, zonder 's lands uitgaven te verhoogen. Daartoe zou 't enkel noodig zijn dat voor het pensioen de diensttijd als vaandrig gelijk werd gesteld met den diensttijd als tweede luitenant. Verder zou het 20^e in plaats van het 18^e jaar tot uitgangspunt kunnen genomen worden. Doch dat zijn al te gader zaken van ondergeschikt belang, die voldoende staven, dat het lagere, bij overeenstemming met, steeds ondergeschikt kan blijven aan het hoogere.

En hiermede zijn de hoofdbezwaren, door den heer Kool gevonden, onderzocht. Daarom wachten thans nog de details op eene korte beurt. Ook hier bevinden zich de hinderpalen niet zoo hoog op den weg, dat zij onoverkomelijke slagboomen zijn. Enkele voorbeelden zullen dit staven.

De heer Kool bv. stelt het geval, waarin de kweekelingen der Cadetten-school met de leerlingen eener H. B. Sch. zullen dingen naar eene plaats bij de Milit. Sch., en hij vraagt daarbij of het wel economisch juist is gezien om niet gretig gebruik te maken van de leerlingen der Cadetten-school, waaraan men reeds de kosten eener voorbereidende opleiding heeft besteed?

Nu dient vooreerst opgemerkt, dat het aantal plaatsen aan de Cadetten-school in verband met de behoefte moet geregeld worden. Reeds daarom zal het onderstelde geval zich uiterst zelden voordoen. Bovendien de Milit. Sch. *waarborgt* niet gelijk thans de Milit. Acad. in zekere mate eene benoeming tot officier op 't einde van den cursus. De vaandrigen moeten na 't afgelegde eindexamen nog een practisch onderzoek ondergaan en verder het ontstaan eener vacature afwachten. De Milit. Sch. echter werken mede tot oplossing der kaderquaestie, daar zij in het zomertijdperk een groot aantal onderofficieren en vaandrigen in het leger verspreiden. Een enkel leerling meer aan de Milit.

Sch. is derhalve, allerminst in de eerstvolgende jaren, een overwegend bezwaar.

Doch gesteld eens men moest werkelijk sommige leerlingen der Cadetten-school afwijzen, ook al hadden zij voldaan. Welnu dan ontstaat van zelf de uitwerking, die ik begeer, want de Cadetten-school werd in de eerste plaats ontworpen om steeds de regeling van het aantal candidaten voor de Milit. Scholen in handen te hebben. Deze zelfregelende kracht toont dus in 't volle licht de deugdzaamheid der zijde, waartegen de heer Kool zijn aanval richt.

Doch mijne verdediging bezit nog grooter kracht. Ik vraag of het integendeel niet economisch juist gezien is om den cadet, als hij minder in waarde is, te doen wijken voor den meer ontwikkelden leerling der H. B. School? De heer Kool vergunne mij eene vraag. Zal hij niet gaarne een paard van edeler ras in ruil aannemen tegen een van mindere hoedanigheden, al heeft hij dit dan ook als veulen groot gebracht? Mij dunkt het antwoord kan niet twijfelachtig wezen, wanneer de gemoedsredenen terzijde moeten blijven, en slechts utiliteitsgronden mogen aangevoerd worden.

Doch ik ga nog verder. De voor de Mil. Sch. afgewezen cadet gaat voor den staatsdienst wellicht, voor de maatschappij hoogst waarschijnlijk niet verloren. De heer Kool behoeft zijn veulen niet weg te geven, maar 't slechts elders te gebruiken, waar het een beteren werkkring vindt. Hij ontvangt naast een goed trekpaard, een beter rijpaard. En dat bezwaart hem. Waarom? Omdat mijn hooggewaardeerde krijgsbroeder de geheele zaak, vermeen ik althans, nagenoeg *nitsluitend* beschouwt van het zuiver militair standpunt, waar opklimming noodig was tot het staatkundig standpunt. Want het leger is niet voor zich zelf, het is een orgaan van den Staat, het is er voor den Staat.

Doch ik vermoed hier de tegenwerping te vernemen, dat althans de militaire vorming van den cadet verloren gaat. Ook dit verlies, hoe klein, kan vermeden worden, want het zal geoorloofd blijven van den cadet te eischen, hij zijn *militairen burgerplicht* persoonlijk volbrengt, 't zij bij de militie als

onderofficier of als vaandrig, 't zij bij de schutterij als officier. En daarmee grijpt men dus een der middelen aan tot inleiding van den persoonlijke dienstplicht in de zeden des volks.

Evenals bij de Cadetten- en de Hoogere-Burger-school, geloof ik verder, dat de heer Kool de zaak te veel van eene zijde beschouwt, wanneer hij als een bezwaar de vraag oppert, waarom verschillende vakken, zooals de grondbeginselen van het staatsrecht, de voortgezette studie van de vaderlandsche geschiedenis en de letterkunde, benevens de letterkunde van eenige vreemde talen zijn opgenomen voor de kweekelingen der infanterie en der cavalerie.

Helder vooral komt het principiëel verschil in standpunt uit, waar voldoende wordt geacht de kennis, welke de H. B. Sch. of het Gym. in die evengenoemde vakken schenken, terwijl de heer Kool zijn argument verscherpt door mij ter verantwoording op te roepen, dewijl ik voor de infanterie en de cavalerie die vakken opnam, maar ze voor de artillerie en genie ter zijde liet.

„Als de eene ze noodig heeft, kan de andere ze niet ontberen”, zoo ongeveer luidt zijne conclusie.

Doch M. H. ! vloeit deze tegenwerping niet voort uit dezelfde bron, welke hierboven is onderzocht. Mij komt het voor dat mijn edele krijgsmoeder zich treft met het wapen, dat hij tegen mij voert, als hij er mij een grief, geen deugd, uit maakt, dat ik met den blik, „die 't geheel overziet, het onderwerp heb beschouwd, en niet met het gewone oog in het dagelijksch leven.” Te dicht bij het onderwerp blijvende, ziet men daardoor slechts den individuëlen militairen werkkring. Maar juist daardoor ziet men slechts de werking van enkele kleine lichaamsdeelen van een bijzonder orgaan, zonder de werking te aanschouwen van het geheele lichaam.

En dit voert op den duur tot ernstige gevaren. Want zoodoende opent men den weg waarop langzamerhand alles overboord wordt geworpen, met uitzondering van eenige positieve vakkennis en ambtelijke routine. Zoodoende ziet men de voordeelen, de noodzakelijkheid over 't hoofd eener gelijkmatige

functionneering der verschillende organen als deelen van een geheel. (1)

De heer Kool geeft mij meer dan een middel in handen, om de juistheid dezer bewering nog nader proefondervindelijk te staven.

Zeker voor den enkelen officier is de kennis voldoende, die 't Gym. en de H. B. Sch. in de zede- en staatkundige wetenschap brengen. In het officierscorps echter zijn eenige hoogere vertegenwoordigers dier wetenschappen dringend noodzakelijk, om te kunnen voorzien in de verschillende behoeften van het leger. Reeds vroeger werd dat aangetoond.

Van hooger onderwijs in de geschiedenis ontbrak tot heden elk spoor. Geene school van middelbaar onderwijs kan noch mag dit geven zonder hare roeping voorbij te streven. Is het daarom onder meer dan een opzicht niet wenschelijk met de beoefening van de geschiedenis des vaderlands een nieuwen weg op te gaan, door sommige kweekelingen aan een onzer Academiën een cursus in de geschiedenis te doen volgen van enkele onzer meest beroemde hoogleeraren?

Juist eene grondige beoefening der geschiedenis wordt eerst mogelijk in 't vrije leven en op meer gevorderden leeftijd dan dien van 16 à 17 jaar. Is 't soms te stont geoordeeld, als men beweert dat het historisch denken, zoo het in den mensch ontwaakt, eerst aanvangt op een leeftijd, waarop hij niet meer volkomen opgaat in het heden, doch ook eene plaats openhoudt

(1) Ernstig heeft o. a. Alfred Fouillée (zie *Revue des deux mondes* 15 Mei 1880) onlangs gewaarschuwd tegen eene verkeerde richting, die ook in Frankrijk hare slechte gevolgen doet gevoelen door in een internaat het zwaartepunt der beroepsvorming naar het tijdperk der algemeene ontwikkeling te verplaatsen. Hij zeide daarbij o. a. „Vous en forez de bons instruments de guerre, peut-être de bons ingénieurs, mais quant à l'homme et au citoyen ce sera à la merci de Dieu.”

En Emil du Boys Reymond (zie *Rundschau* 1880, Band XIII S 245) uit zich ongeveer in denzelfden geest, waar hij o. a. getuigt: „Uebrigens bekenne ich mich zur Ansicht Derer, welche nur eine Art höhoren Schule wollen, die ihre Zöglinge gleich berechtigt zur Universität, zum Heer u. s. w. entlasse.”

voor het verleden? Zou reeds daarom alleen de voortgezette studie der geschiedenis niet plaats moeten vinden buiten het tijdperk van het middelbaar onderwijs, als het verstand rijp is geworden tot waardeering van de geschiedkundige drijfveeren, welke den gang der wereldhistorie voortbrengen en onderhouden?

Deze voortgezette studie zal rijke vruchten opleveren, vooral wanneer zij 'plaats vindt door de leerlingen der Gymnasia. De krijgsgeschiedenis en het krijgswezen der ouden zullen in ruimer kring gekend worden, de militaire vakken zullen een breed historischen grondslag ontvangen; de beoefenaars der geschiedenis van ons eigen krijgswezen zullen wedijveren met hen, die bij de studie der tactiek voortdurend het van waar en waarheen aanwijken.

Dergelijke opmerkingen gelden voor de beoefening van het staats- en volkenrecht en voor eene voortgezette studie der moderne talen.

Ik acht het wenschelijk dat het militair recht, gelijk tot heden, niet nagenoeg uitsluitend worde behandeld door niet-militairen; dat het staats- en volkenrecht ook doordringe in de gelederen onzer aanstaande krijgsbevelhebbers, omdat zij in het leger den Staat dienen.

Deze zijde van het vraagstuk is tot heden nagenoeg niet beschouwd, en de gevolgen zullen niet uitblijven. Hoe weldadig zou het daarom niet werken, indien sommige aanstaande officieren de gelegenheid vonden aan eene Hoogeschool de lessen te volgen over het staatsrecht van Nederland en van Nederlandsch Indië met de aanverwante vakken. Tot heden wordt alleen aan zeer enkele officieren het Mohamedaansch recht onderwezen, het Nederlandsch staatsrecht aan niemand. De ruimere beoefening der moderne talen zal, met den invloed van enkelen op hunne omgeving, overvloedig rente afwerpen bij zendingen naar het buitenland; bij de studie der buitenlandsche legers, niet uit boeken, maar van het levende lijf; bij de vervulling van diplomatieken arbeid, en in 't bijzonder ook bij de militaire inrichtingen van onderwijs. Welnu, van dit standpunt gezien wordt het duidelijk waarom al de hier besproken vakken zijn opgenomen in den kring van de voortgezette studie der infanterie en der cavalerie.

En al hadden ook de officieren der artillerie en genie behoefte aan die meerdere kennis, deze behoefte zou niet kunnen voldaan worden. De positieve wetenschappen vragen reeds zooveel van hunne krachten, dat zelfs daarin veeleer beperking dan uitbreiding der leerstof wenschelijk voorkwam, omdat het geheel de gemiddelde krachten van den enkelen mensch te boven gaat.

Daarom stelde ik ook daar nog het „groepenstelsel” voor, wanneer ik mij voor een oogenblik van deze uitdrukking bedienen mag.

Aangezien de wapens der infanterie en der cavalerie dus van zelve in de eerste plaats voor de ruimere beoefening der humaniora in aanmerking komen, zijn zij tevens uit den aard der zaak daarvoor als met den vinger aangewezen. Het personeel toch neemt juist bij die wapens de betrekkelijk grootste plaats in. De tactische lichamen, zoowel de kleinere als de grootere, worden in hoofdzaak uit menschen opgebouwd. Daarom zullen de leiders dier lichamen bij voorkeur dienen te worden opgevoed door de kracht der humaniora. Dit zal volk en leger beiden ten goede komen.

De cavalerist beveelt over meer menschen nog dan paarden, de infanterist uitsluitend over menschen. Een hoofdofficier der infanterie voert het bevel minstens over duizend strijdbare mannen uit den kern der natie.

Zonderling heeft het mij daarom altijd getroffen, dat deze behoefte zoo weinig schijnt te worden gevoeld, terwijl den minsten korporaal der veldartillerie de rij- en africhtingskunst worden onderwezen en niemand de waarde der paardenkennis voor den cavalerist ooit in twijfel heeft getrokken. De natuurkunde van den mensch daarentegen klopt te vergeefs aan de deur onzer militaire scholen. Een enkele maal toegelaten is zij spoedig weer verbannen.

En nu oordeele men niet dat de meer veelzijdige ontwikkeling de militaire belangen schaden zal. Integendeel. De ontworpen regeling dient de belangen van ieder in 't bijzonder en van het algemeen in gelijke mate, waarin thans vele belangen door gemis aan samenwerking en overeenstemming worden geschaad.

Zij dient de bijzondere belangen, want zij opent menigen werkkring buiten het leger. Slechts in schijn is dit verkeerd. Zulks zal aanstonds nader worden toegelicht. De veelzijdiger en grondiger voorbereiding is weliswaar geheel *tot militaire vorming aangelegd*, maar zij sluit tevens aan bij verschillende werkkringen in andere richting.

Daardoor wordt in de lagere rangen van het officierscorps eene sterke strooming onderhouden. Dit is in het belang van hem, die weggaat en van hen, die blijven.

Terwijl de aantrekkingskracht der opleiding tot officier, als middel naar elders of als einddoel, door de hoogere qualiteit wordt versterkt, rijzen de vooruitzichten van ieder en daarmede wederom de aantrekkingskracht der carrière zelve.

Wanneer, om getallen te noemen, op de drie luitenants, aan de Milit. School gevormd, er een den actieven dienst als luitenant verlaat, dan wordt voor alle overigen, die blijven een belangrijk gedeelte van den diensttijd als luitenant met een derde verminderd. Zodoende vermijdt men dus bovendien de even kostbare als bezwarende traktementsverhoogingen.

En, dit zij wel opgemerkt, het vaste kader der officieren behoeft, zelfs desverkiezende, niet verzwakt, want het produceerend vermogen der Milit. Scholen kan voortdurend, overkomstig de behoeften, worden versterkt.

Doch de groote som der voordeelen is nog niet volledig. Van den aanvang heb ik gewezen op de noodzakelijkheid der vorming van reserve-officieren, waartoe het stelsel eene eigenaardige vatbaarheid bezit.

Het is slechts noodig, dat ieder officier, die zijn ontslag uit den militairen dienst verzoekt, zulks voorwaardelijk worde verleend. Die voorwaarden kunnen bestaan in het aannemen van eene plaats in het reservekader bv. gedurende vijf jaren, of tot het 30^e levensjaar, en van eene aanstelling als officier bij de schutterij, gedurende vijf of meer daaropvolgende jaren, en wel ter plaatse, waar hij, die 't ontslag als officier ontvangt, zich wenscht te vestigen.

Roept men voorts, gedurende eenigen tijd, een deel van het

reservekader op tot deelneming aan de zomeroefeningen, onder het genot van het activiteitstraktement, dan vormt men tevens eene uitmuntende kweekschool voor de opleiding van officieren bij de schutterij.

De geheele weerkracht der natie wordt zodoende versterkt in merg en been. De derde luitenant, over wien ik zoo-even sprak, gaat bij deze regeling voor den Staat niet verloren al verlaat hij, *gedurende den vrede*, de gelederen van het leger. Na drie of vier jaar dienst als officier, maakt hij plaats voor allen, die achter hem staan. Terwijl aller dienstdtijd in den laagsten rang van officier met een derde wordt verkort, als men de formatie van drie luitnants in actieven dienst herleidt tot twee met minstens één reserve-officier, bekomt men daardoor bovendien na 17 à 18 jaar, tegenwoordig in den luitnantsrang doorgebracht, in stede van een luitenant in actieven dienst, 5 of 6 reserve-officieren, *welke den Staat traktement noch pensioen kosten.*

Hoe hooger daarom de opleiding staat van den officier, hoe leter niet alleen het corps zelf, maar vooral ook hoe sterker bovendien het corps reserve-officieren worden zal, en hoe dengdzamer dientengevolge de geheele weerkracht der natie.

En nu keer ik mij hier weer een oogenblik tot den heer Kool. Eerst acht hij voor alle kweekelingen de voorbereidende opleiding aan H. B. Sch. of Gym. voldoende, en bestrijdt mijn voorstel om, op de Milit. Sch., een deel van hen de gelegenheid te bieden tot voortgezette studie van taal en letterkunde. Wanneer ik echter, *juist op grond van mijn voorstel*, aan de Milit. Sch. de bevoegdheid schenken wil om *het recht van onderwijs* toe te kennen aan enkele dier kweekelingen, welke zich door hunne studie de noodige aanspraken hebben verworven, dan wendt hij zich van een geheel ander standpunt tot mij met de vraag „of het middelbaar onderwijs met dien maatregel zou gebaat zijn?”

Ik durf daar met een onvoorwaardelijk ja op antwoorden, wanneer de acte der bevoegdheid slechts wordt uitgereikt aan hen, die 't waardig zijn. En waarom zoude men in dit opzicht minder vertrouwen stellen in de doctoren en leeraren

werkzaam aan de Milit. Sch., dan in de leden eener Commissie van examen of in het onderwijzend personeel eener Hoogeschool?

De rechtvaardigheid der Milit. Sch. zal trouwens op eene niet zware proef worden gesteld, omdat haar welbegrepen eigenbelang tot strengheid in de eischen bij het toekennen der leeraarsbevoegdheid aanspoort. Die strengheid wordt haar gemakkelijk gemaakt, omdat zij, de bevoegdheid onthoudende, in geen deele de loopbaan breekt, een dilemma waarvoor de Hoogeschool somtijds wel geplaatst wordt.

De bevoegdheid zodoende aan de Milit. Sch. verworven, zal bovendien gunstig op de ontwikkeling van het middelbaar onderwijs werken. In lijnrechte tegenspraak toch met den heer Kool, acht ik de leerlingen der Milit. Sch. veel geschikter voor het middelbaar onderwijs, dan vele van zulke eenzijdig gevormde taalmeesters, die zich dikwerf van onze moedertaal niet bedienen kunnen en niets kennen dan de taal, die zij onderwijzen.

Juist hier MH.1 blijkt de noodzakelijkheid om alle deelen van het raderwerk met elkander in verband te beschouwen. Dan eerst springt het in 't oog dat de Milit. Sch. in denzelfden zin kan werkzaam zijn als reeds sedert jaren de Polytechnische School. Weliswaar leidt ook deze in hoofdzaak ingenieurs op, doch onder hare ruim driehonderd leerlingen, telt zij een groot zestigtal ingeschrevenen, die zich meerendeels bekwamen voor het middelbaar onderwijs.

Geheel in denzelfden geest telt deze School, even als zoo menige Hoogeschool, onder hare hoogleraren verschillende oud-leerlingen der Inrichting, welker bestemming toch in hoofdzaak eene andere was en bleef dan opleiding voor het leeraarsambt.

Maar, en ook dit klemmt, wanneer de heer Kool zelfs bezwaar maakt om den meest uitnemenden leerlingen der Milit. Sch., die na vierjarigen cursus blijken geven van eigenaardige paedagogische gaven, tot het middelbaar onderwijs toe te laten, hoe moet dan zijn oordeel wel luiden, omtrent den tegenwoordigen toestand van het militair onderwijs, waar de vorming van alle militaire leeraars aanzienlijk lager staat

ten opzichte der grondigheid van het algemeen onderricht?

Doch niet alleen op het leeraarsambt richtte ik den koers. De opleiding, door mij geschetst, zal verschillende wegen openen naar onderscheidene takken van het burgerlijk bestuur, *zonder vervaarlooing ook slechts van een enkel der bijzondere militaire belangen.*

Vooreerst zou daardoor het euvel verminderen, zoo niet verdwijnen, der betrekkelijk hooge pensioenen aan mannen, voor den krijgsdienst minder geschikt geworden, doch wier overige onverzwakte krachten den Staat nog de uitnemendste diensten verleenen konden. En dit kwaad wordt nog grooter, als men hen ter ruste zendt, die tot den arbeid nog *volkomen bekwaam* zijn, zelfs al hebben zij dan ook geruimen tijd op de hoogste trappen gestaan, eenvoudig om slechts eenigen gang in de bevordering te brengen; als men dus om een ruimer aantal verdienstelijke mannen een werkkring met geëvenredigd pensioen te verleenen, alleen pensionneert, gelijk het heet, „om plaats te maken.”

Daarbij lette men wel op, dat onder de gewone omstandigheden zeer dikwerf de snelle bevordering in den aanvang der carrière van de meest begaafden, slechts geleid heeft tot een vervroegd pensioen; een ramp voor den man, die tot werkeloosheid gedoemd wordt, eene onberekenbare schade voor den Staat, die een deel zijner edelste, beste krachten ontijdig aan den nationalen arbeid onttrekt.

Maar nog belangrijker uitkomsten worden niet alleen op den hoofdweg, maar op verschillende zijwegen verworven door eene meer veelzijdige opleiding, die een deel onzer officieren in staatkundige richting ontwikkelt.

Enkele dier zijwegen zal ik vluchtig aanwijzen, terwijl ik opmerk, dat reeds in den aanvang het licht geworpen werd op het voordeel van onberekenbare waarde, wanneer bij de voorbereiding en de leiding onzer krijgsverrichtingen de militaire bevelhebber steeds bevrijd kan blijven van den verlamdenden druk, geoefend door de voogdijenschap van een civiel gezaghebber. In volle vrijheid zal hij handelen en de geheele verantwoordelijkheid dragen voor zijne daden tot bereiking van het doel, waarin *het militair en het staatkundig object een en ondeelbaar verbonden zijn.*

Gedurende den vrede zullen verscheidene officieren, door hunne carrière zelve daartoe opgeleid, niet slechts bekwaam zijn tot vervulling van onderscheidene betrekkingen in het administratief bestuur van gemeente of provincie, maar, als in de beste dagen onzer historie, zullen zij weder toegang erlangen tot de hoogste werkkringen in het staatsbestuur, dat voor hen *in zijn vollen omvang ontsloten wordt*. Een paar groote voorbeelden mogen de strekking en 't doel dezer uitkomst nader kenschetsen, die verkregen wordt — ik herhaal met ingenomenheid het oordeel van den heer Kool — terwijl het officierscorps tot een graad van ontwikkeling wordt verheven, hooger dan bij elke andere regeling.

In den kring onzer intendanten zullen de mannen gevonden worden, die, vertrouwd met ons finantiewezen, voor het bestuur daarvan in aanmerking komen, gelijk enkele militaire ingenieurs voor de leiding der zaken van handel, waterstaat en nijverheid.

Elders zal het mogelijk zijn, dat een officier, die een gedeelte zijner loopbaan bij de diplomatie heeft doorgebracht, als Generaal, een gezantschapspost wordt toevertrouwd, of wel de leiding onzer Buitenlandsche Zaken. Een ander zal een werkkring vinden in het koloniaal bestuur, de rekenkamer, den Raad van State, en weder een ander zal, in stede van heen te gaan met een dikwerf te vroeg pensioen optreden, als Commissaris des Konings aan het hoofd eener, ook voor 's lands verdediging, belangrijke provincie.

Op deze wijze zou tevens, tot onberekenbaar voordeel der natie, het relief, het prestige der militaire carrière, belangrijk worden versterkt, nadat zij door vele oorzaken schadelijk zijn verzwakt.

In ons maatschappelijk en staatkundig leven zou het militair element weder komen tot het volle recht, dat het niet ontberen kan in het belang eener goede landsverdediging.

Zóó en zóó alleen kunnen wij, in de richting onzer constitutioneele ontwikkeling, onze militaire instellingen brengen en onderhouden op de hoogte onzer overige staatkundige toestanden. Niet overeenkomstig veler wensch zal het leger zijn een staat in den Staat, noch minder een staat buiten den Staat, doch overeenkom-

stig het groote denkbeeld ons aangevoerd op den stroom van den tijd *zal het leger meer en meer worden de gewapende Staat zelf.*

Alleen op dit verheven standpunt kan een kleine Staat als Nederland met klem en waardigheid zijne onafhankelijkheid handhaven in den strijd om het bestaan der staten.

Wie daaraan twijfele, hij ga ter schole bij onze stamgenooten in Zuid-Afrika, om van zijne kleinmoedige vooroordeelen bevrijd te worden.

M. H.! Ik ben hier weldra genaderd aan het einde mijner taak. Een opstel over dit onderwerp ligt nog gereed. Met de uitgave daarvan en van dit slotwoord zal ik eindigen en dit onderwerp in den eersten tijd niet meer in het openbaar aanroeren, noch hier noch elders. Wat mij betreft, ik heb naar mijn beste weten den plicht volbracht, dien ik meende dat het goed was te vervullen. Ik heb gesproken, dikwerf niet zonder schroom, niet zonder inwendigen strijd, maar altijd ter goeder trouw, nooit tegen een persoon, altijd voor de zaak, sterk in mijne bedoelingen en door mijne overtuiging. Aan den tijd zij 't thans overgelaten te beslissen, of de ontwikkelde denkbeelden werkelijk eenige instemming ondervinden, of zij wortel schieten en levensvatbaarheid bezitten.

Eerst dan, wanneer de ondervinding een vasten grondslag heeft aangewezen, acht ik het oogenblik gekomen om iets duurzaam tot stand te brengen, want dood is de wet, die niet uit de zeden het leven ontvangt. Uwe hooggewaardeerde belangstelling schonk daarbij eene hulp, die ik steeds op den hoogsten prijs zal blijven stellen. Bij dit afscheid moge ik U mijn welgemeenden dank herhalen.

In het bijzonder nogmaals een woord van oprechte hulde aan den heer Kool, die bij zijne veelomvattende en zware taak, volbracht in en buiten het parlement tot welzijn van het leger, nog tijd en lust gevonden heeft voor een onderzoek, zoo grondig en nauwkeurig als door hem is verricht. Ik gevoel de verplichting mij daardoor opgelegd.

Ik dank hem voor de uitspraak van zijn hooggeschat oordeel; ik blijf hem erkentelijk voor zijn belangrijk aandeel in de schoone gelegenheid, die ik hier ter mijner verdediging vond.

Wellicht is daardoor eenig misverstand uit den weg geruimd, mogelijk ook eenige bezwaren opgeheven, of van een gepast tegenwicht voorzien, ja misschien eenige toenadering van standpunt verkregen tot nadere samenwerking.

Verschillende deelen van het vraagstuk zijn evenwel nog on-aangeroerd gebleven. Meer mocht ik thans niet van uwe aandacht vragen. Daarom ga ik besluiten met een kort woord, waarin ik u de slotsom van het gansche ontwerp aanbied.

Meer en meer overtuigd dat onze achterstand op militair gebied zijn eerste en diepste oorzaak niet in enkele personen, maar hoofdzakelijk in toestanden van het verleden vindt, heb ik mij voor de toekomst gewend naar de opleiding onzer aanstaande krijgsbevelhebbers.

Hunne krachten en talenten zullen voor een goed deel het sterktecijfer bepalen van ons nationaal weervermogen en daarmee de rol voor Nederland weggelegd te midden der groote gebeurtenissen, waarvan Europa zwanger gaat.

Niet starende op de eigen loopbaan alleen, maar den blik wendende op het omliggend terrein, acht ik het plicht voor den militair voortdurend rekening te houden met de nieuwe stoffen, die Staat en Maatschappij voortdurend aanvoeren.

Uitgaande van deze beginselen, heb ik eene poging gewaagd, om, *uit het bestaande*, eene kracht te doen voortkomen tot medewerking van de bereiking van het hoogste doel van het moderne krijgswezen: de vorming van den gewapenden Staat.

Het stelsel van militaire opvoeding daartoe ontworpen gaat onze finantiële krachten niet te boven. Met geringe middelen kunnen wij nog heden, als voorheen, groote dingen tot stand brengen, mits wij onzen vrijen geest niet laten overheerschen door den vreemdeling, hoe hoog diens autoriteit ook sta, maar rekening houden met onze eigenaardige toestanden, onze legerinrichting, onzen eenjarigen militiedienst, met de Nederlandsche behoeften en den Nederlandschen volksgeest.

Dan zal van zelf als offer worden gebracht 't geen wij anders moeten koopen met ons goud.

Verder is, door uitbreiding der lichaams oefeningen, beperking

der leerstof en vermeerdering van den leertijd voor ieder kweekeling in het bijzonder, voldaan aan de grondwet der paedagogie, welke harmonische ontwikkeling gebiedt van den geheelen mensch.

De militaire vorming, dienstbaar gemaakt aan de versterking van geheel het ras, verhoogt de kracht van ons nationaal weervermogen. Met voortdurende erkenning van, en voorziening in de behoeften en vorderingen onzer militaire toestanden, wordt de opleiding van den officier in de ruimste mate dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling der geheele natie.

Nationaal in 't diepst van haar wezen is daarom de grondtoon van het karakter der ontworpen regeling.

Want het houdt onafgebroken rekening met de toestanden der Nederlandsche maatschappij, met de stelling van den Staat der Nederlanden, naar buiten en naar binnen.

Het eerbiedigt in hoogere mate dan tot heden de rechten van het huisgezin, daar het aan den natuurlijken opvoeder, den vader, een ruimer arbeidsveld toekent en aan hem steeds de beslissing laat omtrent de plaats der voorbereiding van zijn zoon.

Met aanvulling van eenige leemten in ons openbaar onderwijs, wordt de staat van isolement van ons militair onderwijs opgeheven door eene volkomene aansluiting bij het middelbaar en bij het hooger onderwijs.

Terwijl de toegang naar de Middelbare School wordt verruimd, wordt eindelijk ook de Hooge School geopend voor den aanstaanden officier en daarmede tevens voor velen, die, tot schade van het algemeen, zich tot heden de weelde van het hooger onderwijs niet konden veroorloven.

Het groote beginsel der vrije studie voor volwassenen huldigende, brengt de opvoeding een groot deel der verantwoordelijkheid over van het hoofd der school naar de kweekelingen tot bevordering van de belangen hunner zedelijke vorming.

In waarheid zullen dan ook door hooger onderwijs zijn opgeleid en opgevoed de mannen, die eenmaal worden geroepen tot het beheer van ons krijgswezen, tot de organisatie en de aanvoering onzer strijdkrachten.

Het levend beginsel der wording en ontwikkeling van ons zelfstandig staatsleven zal dan ook eindelijk hen vormen, welke tot de handhaving en bescherming daarvan zijn geroepen: de vrije opvoeding, van schadelijke hulp bevrijd, zal opleiden tot zedelijke vrijheid, den hechten en waarachtigen grondslag der meest volkomene, meest deugdzame en edelste onderwerping van den *vrijen* man.

Terwijl het beste deel onzer nationale erfdeugd tot ruimere vervulling komt, blijft voor 't geheele volk de edele krijgsmansloopbaan open tot dat levenstijdperk, waarin eene vrije keuze met zelfbewuste roeping mogelijk wordt.

Door zulk eene vrijzinnige regeling met hoogere opleiding, werkt de opvoeding van den krijgsman niet afstootend maar aantrekkelijk op het beste deel van Neerlands jongelingsschap. Die aantrekkingskracht wordt verhoogd door de keuze van de plaats der opleiding. In twee voornamen Academiesteden zullen onze krijgsscholen door plaats, arbeid en doel werkzaam zijn tot versterking van den meer en meer verlamdenden militair geest des volks.

De militaire scholen, niet afgesloten van de maatschappij, maar gesteld in het volle leven, zullen de knooppunten worden ter verbinding en aansluiting van het burgerlijk met het militair element.

Onafgebroken gaan zij daar voort twee stroomen krachtig te voeden tot versterking van het nationaal weervermogen: de eene blijft in het leger als officier, de andere keert als reserve-officier naar de maatschappij terug, op plaatsen buiten het leger.

Op die wijze zullen de militaire scholen medewerken tot vervulling van het groote beginsel van den persoonlijke dienstplicht, niet volgens Duitsch of Fransch model, maar overeenkomstig de eischen en behoeften van Nederland.

Nergens belemmerende noch heerschende, maar alles en allen dienende, zal het militair onderwijs, gebracht onder de weldadige bescherming der wet, het standpunt hernemen, waarop het eenmaal met eere was gevestigd.

MH.! Het oogenblik is daar en de omstandigheden wachten

slechts op de hand, welke haar die vruchten uit den schoot neemt om de weerkracht van ons staatsleven tot hare volle ontwikkeling te brengen.

Niet moedeloos voorzichtig, noch angstvallig, huiverig bedachtzaam, mogen wij daarom de armen slap laten hangen, en al onze idealen onbereikbare hersenschimmen noemen om rustig te blijven waar wij zijn.

De denkbeelden van onzen tijd moeten wij aangrijpen, omhelzen durven, en onze scheppende kracht zal onze idealen eene forsche realiteit doen worden, vleesch en beenderen gekweekt uit Neerlands bloed.

Dan en daardoor alleen zullen geboren worden de militaire scholen, verbindende de doeltreffende vakopleiding, de glorie eenmaal der krijgsschool van Prins Maurits, de eerste van Europa! met de degelijke wetenschappelijke vorming, eenmaal den roem der Academie van Seelig en Delprat.

Doch niet uitsluitend zullen die scholen arbeiden voor het leger, maar voor geheel het volk overeenkomstig de gebiedende eischen des tijds, meer en meer deelnemende aan de verdediging des lands!

En naar buiten zullen wij met onze daden getuigenis blijven afleggen, dat hier geen versleten volk in doodslaap ligt verzonken, maar dat wij, tot heil van gansch Europa, onze historische roeping getrouw, zonder staat van beleg, zonder Meiwetten, noch Maart-decreten, krachtvol, vastberaden waken blijven tot bescherming van den klassieken geboortegrond der staatkundige vrijheid en der godsdienstige verdraagzaamheid.

Ik heb gezegd.

De VOORZITTER: Mijnheer van Dam van Isselt; namens de vergadering breng ik u dank voor uwe meesterlijke rede, door allen met groot genoegen en onverdeelde aandacht gehoord. Ik breng u hulde voor de uitstekende wijze, waarop, bezield door warme overtuiging, door u gestreden wordt naar een ideaal van militaire opvoeding. Ik stel voor de vergadering thans voor eenige oogenblikken te schorsen.

De vergadering hervat zijnde, opent de VOORZITTER de discussiën naar aanleiding der gehouden voordracht.

De heer HOJEL. Er zijn zeker weinige onderwerpen, mijne Heeren, die zich zoo gemakkelijk voor debat leenen als de quaestie van het onderwijs. Ieder voor zich heeft op zijn levensweg de vruchten daarvan, wrange en zoete, leeren kennen en acht zich door de opgedane ondervinding, tot spreken bevoegd.

Daarbij komt, dat geene bijzonderheid, hoe gering ook, geen inzichten, hoe zonderling ook, kunnen worden medegedeeld, of zij zullen met belangstelling worden aangehoord door ieder die van onderwijs, opvoeding en paedagogie een studie heeft gemaakt.

De bevoegdheid tot spreken brengt overigens tot de meening dat het plicht is te spreken. En dat is ook goed, want de meest tegenstrijdige gevoelens moeten worden gehoord, omdat zeer zeker op het gebied van onderwijs en opvoeding de volstrekte waarheid zeker aan geen enkele zijde bestaat.

De maatschappij wordt het best gediend, zegt de een, wanneer men den jongeling met kracht stuurt in de richting, waarin hij later zal moeten optreden.

Neen, zegt de ander, zal men zich voor schade en teleurstelling hoeden, dan moet den jongeling een opleiding worden gegeven, ruimer en beter dan zijn toekomstige werkkring eischen. Juist afgebakende wetenschappelijke grenzen vormen kleine menschen, statentrekkers, die voor elke sloot stilstaan, welke in de vaart gemakkelijk wordt overgesprongen.

Voorgangers en baanbrekers, roept een derde weder uit, hebben geen afzonderlijke opleiding noodig. Zij vormen zich zelf, zij drijven op eigen vleugelslag.

En brengt men nu die algemeene beschouwingen op de behoeften van het leger over, dan teekenen de uiteenlopende meeningen zich nog scherper af.

De soldaat, de korporaal, de onderofficier, zegt de een moet in de kazerne worden opgeleid en de officier moet zoo dicht mogelijk naast en met hen worden groot gebracht.

Neen, zegt de ander, de militaire opleiding mag en moet buiten

de kazerne plaats hebben en men wijst daarbij op de geschiedenis van den dag (de Transvaal).

En tusschen deze beide uitersten in hoort men de vraag naar breede grondslagen en beperkte vakstudie, naast de lofrede op ver voortgezette vakstudiën met geen dieperen grondslag dan volstrekt noodig is, om zich daarin behoorlijk in te werken.

Waar is de jury om hier recht te spreken? Vindt men die onder ons? Ik ben niet opgestaan om die vraag ontkennend te beantwoorden, maar ik wil er alleen op wijzen, dat wij militairen allen op een zelfde school zijn gevormd, en dat, om onpartijdig te kunnen optreden, wij ons uit die school moeten weten los te maken om het betere uit de andere school niet voorbij te zien uit onbekendheid met hetgeen zou zijn waar te nemen, wanneer de opleiding hadde plaats gevonden naar andere beginselen, volgens een ander stelsel, op eene andere school.

Bovendien, zoo in zake van onderwijs ieder zich tot *spreken* gerechtigd acht, het recht om te *beslissen* en te *oordeelen* komt alleen hem toe, die van het onderwijs een ernstige en veelzijdige studie heeft gemaakt.

Ik acht het niet onnoodig dit hier te herhalen, omdat men wel eens ten onzent heeft zien gebeuren, dat een beslissing werd uitgesproken door, en een macht werd toegekend aan personen die — ik zeg dit zonder in het minst hun goede bedoelingen ten algemeenen nutte werkzaam te zijn, in verdenking te willen brengen — niet door studie en ondervinding tot oordeelen bevoegd waren.

Als het U, Mijne Heeren, echter gegaan is als mij en als gij gelijken indruk hebt verkregen als ik bij deze en vroegere gelegenheden, dan geloof ik dat gij met mij zult instemmen wanneer ik zeg, dat den spreker van dezen avond een plaats in de jury toekomt; en naast hem ook hij, die een onderzoek heeft ingesteld naar de beginselen vroeger door den heer van Dam van Isselt hier ontwikkeld.

Moest ik mijn grondgedachte in korte woorden weergeven, ik zou zeggen: laat de opleiding zoo zijn, dat in de eerste plaats bij den jongeling eerbied en liefde voor de wetenschap worden aangekweekt en ontwikkeld. Daartoe zijn noodig ruime

opvatting en breede grondslagen en is misschien een greep in de klassieke richting niet misplaatst. Daardoor zal ook datgene worden opgewekt wat het hoogste levensgeluk zoo al niet vordert, dan toch zeker daartoe bijdraagt: werkzaamheid.

Macht kan alleen hij bekleeden, die de noodige kracht heeft vergaard om die macht te dragen.

Men make dan ook voor hen, welke die krachten willen vergaren en ook voor de minder sterken van geest, dat vergaren gemakkelijk. Daardoor zal men den jongeling de schoonste gift op zijn levensweg medegeven: een goed ingedachte opleiding in de jongelingsjaren.

Laat het geld niet beschouwd worden als de grootste maat, waarmede gemeten moet worden. De zuinigheid zou ook hier de wijsheid kunnen bedriegen en de toekomst bederven.

Het is den heer van Dam bekend, dat ik sympathie koester voor de beginselen door hem op den voorgrond gesteld en tevens voor de krachtige wijze, waarop hij het militair onderwijs een hooger en waardiger standpunt wil doen innemen. Dat is hem bekend uit de gedachtenwisseling, die ik meermalen het genoegen heb gehad met hem te voeren.

Het is hem echter ook bekend, dat er tusschen ons punten van verschil bestaan omtrent de uitvoering van zijne plannen.

Opleiding en onderwijs zijn teedere zaken. Zij dulden geen krachtige en ingrijpende verandering. Geleidelijke overgang is noodig en de voorstellen van den heer van Dam zijn, zooals uit zijn rede van heden avond blijkt, in de richting van dezen nieuwen weg. De punten van verschil, tusschen hem en mij bestaande, zijn verkleind.

Het zou ondankbaar zijn de verschilpunten, die nog zijn overgebleven, hier in 't breede nit te meten; maar moeielijk tevens, omdat ik dan verplicht zou wezen ook het programma van onderwijs uitvoerig te bespreken.

Ik wensch daarom te besluiten met het uitspreken van den wensch, dat het den heer van Dam gegeven moge zijn zijne beginselen zoozeer te zien gewaardeerd, dat hij het nog moge beleven ze in ons militair opvoedingsstelsel opgenomen te zien.

De heer Kool. Het zij mij vergund, Mijne Heeren, aan te vangen met den geachten spreker mijn hernieuwde hulde te brengen voor den ernst, de degelijkheid en de liefde waarmede hij de zoo gewichtige zaak van het militair onderwijs behartigt en voor de volharding waarmede hij tracht dit tot een hooger trap van volmaking te brengen, en deze hulde te doen volgen door een woord van dank voor de welwillende en aangename wijze, waarop het debat over dit onderwerp door hem wordt gevoerd. Een nieuw bewijs daarvan heb ik mogen ondervinden, doordat de geachte spreker wel zoo goed is geweest mij met zijn even sierlijke als leerrijke rede van heden avond vooraf in kennis te stellen. Ik heb daardoor het voorrecht gehad die rede meer dan eens te kunnen genieten, terwijl ik vooraf de niet genoeg te waardeeren gelegenheid heb gehad, om den rijken schat der daarin neergelegde denkbeelden te kunnen overwegen.

Om nu tot het onderwerp, hetwelk ons heden bezighoudt, te komen, wil ik wel dadelijk de verklaring afleggen, dat inderdaad, na de nu gehoorde en ten vorigen jare gegeven nadere toelichting van den heer van Dam van Isselt, eenige mijner bezwaren tegen het door hem ontwikkeld systeem zijn weggenomen. Dit betreft vooral de toepassing van zijn stelsel op de militaire scholen zelve en op de verhouding waarin zij, welke aldaar hunne opleiding genieten tot het leger zullen staan. Maar daarentegen zijn mij bij de nadere ontwikkeling van eenige tot sprekers stelsel behorende details nieuwe bezwaren voor den geest gekomen, welke het voor mij duidelijk maken, dat het stelsel in zijn geheel toegepast, tot gevolgen leidt, verder reikende dan in het staatsbelang gewenscht schijnt en waarop ik straks in 't kort de aandacht der vergadering wensch te vestigen.

De heer van Dam wil bij de hervorming van het militair onderwijs de vorming tot officier grondvesten op eene zeer ruime, ruimer dan voor de militaire loopbaan noodzakelijk te achten opleiding, voor allen zonder onderscheid, steunende op de meer ruime ontwikkeling door het middelbaar onderwijs verschaft; hij wenscht dus een breedten koninklijken weg te bewandelen. Binnen zekere grenzen zou ik niets liever wenschen dan hem daarop te kunnen volgen.

Maar is dit mogelijk, zijn wij daarvoor reeds rijp? Is de verhouding tusschen het militaire element in 't bijzonder tot het nederlandsche volk in het algemeen van dien aard, dat, zoo de denkbeelden van den heer van Dam in toepassing werden gebracht, zij ook in de werkelijkheid zouden blijken levensvatbaar te zijn?

Tot mijn spijt moet ik aan de mogelijkheid eener bevestigende beantwoording dezer vraag blijven twifelen en ik geloof, dat de ondervinding in de jongste jaren omtrent het militair onderwijs opgedaan, duidelijk aantoon, dat men zich voor optimistische beschouwingen te dezen opzichte moet vrijwaren. Immers ben ik vast overtuigd, dat het mislukken van de meest ernstige poging welke in de laatste jaren ter verbetering werd ondernomen, enkel en alleen daaraan is toe te schrijven, dat het nederlandsche volk niet genegen was tot die verbetering mede te werken. Ik heb hier het oog op de academiewet van 1869, op uitstekende en geheel met den tijdgeest strookende beginse-len steunende en waarvan men terecht mocht verwachten, dat zij het militair onderwijs een groote schrede voorwaarts zon brengen. Welnu, in den tijd van haar bestaan heeft zij de verheffing van het gemiddeld wetenschappelijk gehalte van het officierscorps, niet alleen niet in de hand gewerkt, maar heeft zij, vergeleken bij meerdere tijdperioden in het verledene, eerder verlaging daarvan veroorzaakt. Tot staving dezer meening wijs ik slechts op de gewijzigde verhouding in het aantal officieren aan de academie en in de gelederen gevormd, vooral bij het wapen der infanterie; gaarne laat ik het aan ieder belangstellende over om over de mogelijke, zelfs waarschijnlijke gevolgen van die gewijzigde verhouding na te denken en daaruit zijne conclusiën te trekken.

De grondslag van het stelsel van den heer van Dam is: het algemeen volgen door alle aanstaande officieren van den cursus van de hogere burgerschool of van het gymnasium. Zeer terecht stelt hij bij de verdere uitwerking van zijn programma dan ook op den voorgrond, dat, wanneer het blijkt, dat men niet uit eigen vrije beweging voldoende in die richting mede wil gaan, de Staat daartoe kunstmatig moet uitlokken, hetgeen bij zijn plan-

nen dan ook door de oprichting van aspirant-cadetten en cadetten-scholen geschiedt.

Doch nu vraag ik — gedachtig aan de door den heer van Dam met zooveel warmte bepleite leer, dat het streven moet zijn om ieder te ontwikkelen in zoodanigen zin, als voor hem het beste past — is het zaak hier de ouders een lokpremie voor te houden, waardoor de jongelui gebracht worden op een baan, die zij liever niet willen volgen. En is uit dit oogpunt beschouwd de oprichting van genoemde scholen, in verband met de geheele finantiële zijde van de plannen des sprekers, wel iets anders dan een stelsel van uitloving van premiën, met de strekking om de ouders er toe te brengen, hunne kinderen te drijven in een richting, die de hunne niet is? Is dan de vraag niet gewettigd, of het stelsel van den heer van Dam eigenlijk niet is een reactie tegen een der hoofdbeginselen van opvoeding en opleiding, door hem zelf zoo terecht verdedigd?

Het systeem van den heer van Dam huldigt verder wel niet dezelfde, maar eene even ruime algemeene ontwikkeling van alle aanstaande officieren. Zoowel de finantiële als eenige uitvoeringsbezwaren aan de verwerkelijking van het stelsel verbonden, zijn van dezen eisch een gevolg. Daarom heb ik reeds ten vorigen jare de vraag gesteld, of het werkelijk noodig is, dat één uniforme maatstaf voor alle officieren worde aangenomen en men wel verder *behoeft* te gaan in zijn verlangens, dan het systeem neergelegd in de wet op de Militaire academie, gepaard aan eene verbetering van het onderwijs bij de corpsen zal kunnen geven.

Ik wensch hierbij de opmerking te maken, dat ik in dit opzicht door den heer van Dam niet goed ben begrepen. Hij toch meende uit het vroeger gezegde te mogen opmaken, dat ik geen voorstander zou zijn van verbeteringen in de opleiding van den officier. Doch dat is geheel onjuist, en het tegendeel blijkt mijns bedunkens zeer voldoende uit hetgeen ik ten vorigen jare omtrent wenschelijke wijzigingen in de opleiding bij de corpsen in 't midden bracht. Waar ik echter de eischen der verbeterde opleiding in 't algemeen besprak en de wenschen van den heer v. Dam toetste aan de regelen der vorming tot officier in andere staten,

daar maakte ik een vergelijking tusschen de opleiding aan onze militaire academie en die bij andere legers en kwam daarbij tot de slotsom, dat de opleiding aan onze academie, wat de leerprogramma's betreft, superieur is aan die welke elders in Europa wordt aangetroffen. M.i. moet men zich in dit opzicht met die uitkomst tevreden stellen, wanneer aan hoogere eischen niet voldaan kan worden dan ten koste van groote bezwaren. Blijft dan nog de vraag in hoeverre het wenschelijk is, van alle officieren denzelfden graad van kennis te vorderen en voor de beantwoording daarvan verwijs ik, om niet te nitvoerig te worden, naar mijn ten vorigen jare gehouden betoog.

Een andere opmerking van den spreker betreffende hetgeen ik toen aanvoerde, geldt de stelling, dat de voor den 2° Luitenant noodige kennis voor mij de maatstaf zou zijn bij het stellen van eischen aan het middelbaar militair onderwijs. Deze objectie kan ik gerustelijk terugwijzen met een beroep op mijne vroeger daaromtrent geuite meening. Wel heb ik mij de toekomstige *militaire* carrière van den aanstaanden officier voor oogen gesteld, en ik meen nog steeds dat dit het juiste standpunt is, waarop men zich ter beoordeeling van het vraagstuk moet plaatsen. Met het evengezegde heb ik gewezen op een zeer gewichtig punt van verschil tusschen den heer v. Dam en mij. Wanneer iedereen in 't algemeen en ik in 't bijzonder werkelijk bij de officiersopleiding slechts het oog hadden gevestigd op den 2de luitenant, zonder te letten op zijn latere bestemming, dan zou de spreker gelijk kunnen hebben met zijne beweering, dat men tot een geheel nieuw en van het tegenwoordige afwijkend stelsel zijn toevlucht zou moeten nemen. Nu is 't wel waar dat de heer v. Dam den blik nog veel verder richt dan anderen en ik, maar ik vraag daarbij of hij ons dan niet de oogen wil doen sluiten voor de eischen der werkelijkheid. Mijns inziens doet het door hem ter zake ingenomen standpunt hem onbillijk zijn in zijne beoordeeling van 't geen door het officierscorps op 't stuk van onze legerinrichting is kunnen verkregen worden en wijt hij hun middelijk de daarin bestaande groote onvolkomenheden.

„Aan de vruchten kent men den boom”, zegt de heer van

Dam. Zeer juist, maar is dan de stilstand bij ons te wijten aan de opleiding van den officier? Ik geloof het niet. De font ligt dieper; zij schuilt in de eigenaardigheden van het volk zelf. Het verwondert mij zeer, dat een man met zulk een helderzienden blik en van zulk een uitgebreide historische kennis als de heer van Dam, de verhouding tusschen de Nederlandsche krijgsmacht en het Nederlandsche volk, die van zoo alles overwegenden invloed is op de militaire toestanden, daar waar hij verbetering in die toestanden tracht te verkrijgen, zoo geheel miskent. Van af de tijden van onze republiek tot op onze dagen, heeft de strijd bestaan tusschen de beide stroomingen, waarvan de een verbetering, verheffing, volmaking van het militair element, de andere herleiding van dat element tot de kleinst mogelijke verhoudingen, beperking van zijne eischen tot het minder dan onvermijdelijke vertegenwoordigde, en heeft de laatste strooming nagenoeg altijd, wanneer dreigend gevaar eene andere gedragslijn niet gebiedend voorschreef, de bovenhand behouden. Niets is verder van mij dan dit onnatuurlijk te vinden. Die toestand toch is in zekeren zin een onvermijdelijk gevolg van onzen volksgeest; die strijd hangt met hem nauw te samen, evenals met de ontwikkeling van het leven en bedrijf der natie; wij zijn nu eenmaal geen militair volk en daarom kan men ook niet verwachten dat de volksgeest zich ten opzichte van het militair wezen zal uiten geheel in strijd met zijn werkelijk karakter.

Daarin ligt dan ook mijns inziens de hoofdrede, waarom wij met onze krijgsinstellingen ten achteren zijn, maar niet in de meerdere of mindere kennis van ons officierskorps in het algemeen of in het bijzonder van hen, die zich geroepen achten om op vooruitgang in onze krijgsinstellingen aan te dringen. Wanneer afdoende verbetering daarin werkelijk van de ontwikkeling van een officierskorps en van zijn bijzonderen invloed op het overige der maatschappij afhing, dan zou in menigen Europeeschen staat, in welken in de jongste jaren groote verbetering in de legerinrichting plaats greep, veeleer dan bij ons de verbetering achterwege zijn gebleven.

Wanneer de heer van Dam zich dan ook beroept op de wen-

schelijkheid van het toenemen van den invloed van het officiers-corps op de maatschappij in het algemeen, dan wil ik dit gevoelen, als een factor tot bereiking van betere toestanden wel met hem deelen, maar ik kan mij daarmede voorshands niet vleien, want het uitoefenen van invloed van die zijde, zal altijd, wanneer het geldt, ik zou geneigd zijn te zeggen het inenten eener volksovertuiging aangaande de noodzakelijkheid eener betere legerinrichting, van vele zijden met wantrouwen worden begroet. Jaren zullen wij geduld moeten oefenen, voordat het leger als een onmisbare en nuttige instelling ook in den modernen staat zich in eene rechtmatige, algemeen gedeelde populariteit zal mogen verheugen en evenveel tijds zal er nog verlopen vóór de denkbeelden van den heer van Dam in toepassing zullen kunnen worden gebracht; immers daartoe is het mijns inziens onvermijdelijk noodig, dat menig vooroordeel dat nu nog bestaat, overwonnen zij.

Als een natuurlijk uitvloeisel van bovengenoemd streven, dat voor den heer van Dam mede eene leidende gedachte was bij de ontwikkeling zijner plannen, wil hij dat de kennis van de staatwetenschappen het gemeen goed worde van alle officieren.

Immers de officier moet niet alleen geschikt worden gemaakt voor zijne militaire roeping, de militaire school moet ook dienstbaar worden gemaakt tot eene veel meer universeele vorming, ja zij moet in algemeenen zin den officier voorbereiden voor de hoogste staatsbetrekkingen, die ook hij geroepen kan worden te bekleeden, Minister, lid der Staten-Generaal, Staatsraad, lid van de Rekenkamer, enz.

Kan dat doel nu bereikt worden zonder dat aan de opleiding tot officier eene voor de eischen eener gezonde praktijk onevenredig groote uitbreiding moest worden gegeven, dan zou niemand daar iets tegen kunnen hebben. Doch wanneer dit wel het geval is — en iedereen begrijpt dat zulks het geval moet wezen — meen ik te mogen vragen of het bereiken van des heeren van Dam's ideaal het doel mag of kan zijn van de opleiding van den aanstaanden officier. Is het noodig, omdat enkele officieren van die staatkundige opleiding later nut zouden kunnen trekken, ze allen tot staatsman op te leiden? Zal iemand er aan denken

om aan de Universiteiten van studenten in de medicijnen, letteren, natuurwetenschap of theologie, of aan de polytechnische school het volgen van colleges in staatswetenschappen te verlangen of zelfs aan te prijzen, omdat een geneesheer, predikant, enz. lid der Tweede Kamer of een ingenieur minister van Waterstaat kan worden? Toch doet de heer v. D. hier volkomen hetzelfde ten opzichte van den aanstaanden officier.

Neen, wanneer men er in mocht slagen een officiers-corps te verkrijgen, waarvan alle leden volledig berekend zijn voor hun eigenlijke taak, maar allen zóó ontwikkeld dat zij gedurende hun carrière, zich voor hoogere roeping kunnen bekwamen, dan mag men al zeer tevreden zijn. Het overige moet men aan eigen lust, aan eigen studie overlaten. En wanneer de spreker van heden avond mij dan vraagt of ik het niet wenschelijk acht dat zij, die zich in meer algemeene richting willen ontwikkelen, daarin moeten worden tegemoet gekomen, dan zeg ik: zeer zeker en in ruime mate. Daarom mocht mijns inziens de gelegenheid tot het facultatief bijwonen van eenen cursus in staatswetenschappen aan onze krijgsschool niet ontbreken; daarom moest de vergunning tot het volgen van academische colleges, zooals nu enkele malen geschiedt, veel meer gegeven worden en moest dit vooral aangewakkerd worden bij hen, die lust en roeping gevoelen om zich aan het militair onderwijs te wijden. Langs dezen eenvoudigen weg was reeds veel te verkrijgen, wat nu gemist wordt en veel nut te stichten in de door den heer v. Dam gewenschte richting.

Eene voorname zaak houde men bij de overdenking van het belangrijke vraagstuk, dat nu aan de orde is, in 't oog en wel dat in de opleiding zelve zeker een groote kracht, doch daarom nog niet de grootste gelegen is. Die is alleen te vinden in de latere ontwikkeling, die ieder zich zelf moet weten te verschaffen.

De door het beste en ruimste onderwijs gevormde jonge man zal, wannce hij in de maatschappij gekomen zijnde, teert op het vroeger genotene en niet voortdurend bezig blijft met aanvulling van den reeds vergaarden schat van wetenschap, betrekkelijk weinig nut stichten en op den duur veel minder presteeren dan hij, wiens wetenschappelijke bagage bij het in-

treden in het practische leven niet met de zijne te vergelijken was, maar die op het voorbeeld der bij den kleinen aanvangs-voorraad door opstapeling voortdurend vermeerderd tot eene belangrijke massa. In die voortgezette studie en voortdurende werkzaamheid ligt het geheim van hen, die werkelijk iets bijdragen tot de ontwikkeling van onze maatschappelijke toestanden en medewerken tot uitbreiding van het veld der wetenschap in welke richting dan ook. Staan ons allen niet dadelijk de voorbeelden voor oogen van mannen die veel meer oogst opleverden dan het ten hunnen behoefte gestrooide zaad immer recht zou hebben gegeven te verwachten; die het in de materieële wereld onbekende verschijnsel vertoonden van vruchten te verschaffen, waarvoor niet was gezaaid? behoef ik tot staving mijner meening wel verder te gaan dan mij te beroepen op den heer van Dam zelf, als een sprekend voorbeeld hoe men met vasten wil, ijzeren volharding en liefde voor het goede, al heeft men in zijn jeugd daartoe de opleiding niet ontvangen, zich, om slechts iets te noemen, in paedagogische rigting op een wijze kan ontwikkelen, die door menigeen voor wien opleiding en onderwijs levensdoel waren, mag worden benijd.

Ik geloof dan ook dat men bij de opleiding tot officier kan volstaan met de zorg daarvoor, dat ieder de beroepstaak, waartoe hij zich geroepen voelde, behoorlijk kunne volbrengen; laat men daarbij als onmisbaar voor den officier, goede grondslagen leggen van de voor ieder beschaafd man noodige kennis; maar dat men het verder aan ieder overlate om zich zelf buiten zijn beroep te ontwikkelen in zoodanige richting als waarvoor hij de lust en roeping in zich gevoelt.

Ten einde nu discussien van mijne zijde niet overmatig te rekken, zal ik met opzet enkele door mij aangeteekende punten achterwege laten, die hoe gewichtig ook, niet zoozeer de hoofdzakelijk raken als het tot nu toe gezegde; ook hoop ik daardoor aan anderen, die dit mochten wenschen, nog de gelegenheid te laten hun zeer gewaardeerde meening te uiten.

Een enkel woord evenwel ten slotte nog over een allerbelangrijkst punt, dat in zekeren zin wel als een lichtpunt in het stelsel van den heer van Dam is te beschouwen, maar waarvan

men de voordeelen voor de praktijk niet moet overschatten, waarvan men de schaduwzijde vooral niet over het hoofd mag zien. Ik bedoel zijn streven om door middel van zijn stelsel, een groot aantal reserve-officieren te verkrijgen. Het is U, Mijne Heeren, gebleken, dat het de bedoeling van den heer van Dam is een aanzienlijk aantal jongelieden tot officier op te leiden, met den wensch van ze weder spoedig uit het vaste kader te zien verdwijnen. Tot rechtvaardiging van dien wensch beroept de spreker zich op de zeer juiste stelling, dat de behoefte aan officieren in oorlogstijd veel grooter zijnde dan in vreedstijd, gezorgd moet worden voor eene doeltreffende aanvulling van hun aantal in de eerstgenoemde periode. Maar heeft hij in zijn verderen gedachtengang niet over het hoofd gezien, dat de klasse der aanvullingsofficieren van geheel ander gehalte mag zijn dan de gewone beroepsofficieren, dat de eersten slechts als troepenleiders, de laatsten bovendien als opleiders moeten fungeeren en dat uit dit verschil van bestemming een zeer groot verschil in de aan beide categorien te stellen eischen van bruikbaarheid voortvloeit. Heeft hij dus, wanneer hij de zoo uitgebreide en zorgvuldige opleiding aan zijne militaire scholen schenkt aan mannen, waarvan hij in gewone omstandigheden zoo weinig diensten verwacht, ter wille van de verkrijging van reserve-officieren geen middelen gebezigt, buiten eenige verhouding tot het te bereiken doel? Mijns inziens is dit geen doeltreffende regeling van zaken en ik voor mij geloof dat het niet de roeping van den Staat kan zijn, een groot aantal personen met veel moeite en kosten op te leiden tot den officiersrang, zonder het voornemen te hebben van hen die vruchten voor het leger te trekken, als men recht heeft van hen te verwachten.

Doch aangenomen al dat het voorstel des sprekers om het stelsel van reserve-officieren door middel der militaire scholen bij ons ingang te doen vinden, geen stap in verkeerde richting zou zijn, zal men dan toch nog het doel, 't welk men zich bij het instituut van reserveofficieren voor oogen stelt, bereiken? kan men aannemen dat een zoo groot getal officieren als men behoeft, als reserve-officier het leger zal verlaten om zich aan de uitoefening van andere maatschappelijke betrekkingen te gaan

wijden? Ik acht het hoogst onwaarschijnlijk. Het is waar dat er onder hen, die de militaire loopbaan in hunne jongelingsjaren uit vocatie kiezen, zijn, die later het officiersschap tegen een burgerlijke betrekking willen verwisselen; doch bij de groote meerderheid zal dit zeker niet het geval zijn; de meeste officieren zullen de eenmaal door hen gekozen militaire carrière als hun levensdoel blijven beschouwen. Ik geloof dus niet, dat het getal reserve-officieren aanzienlijk kan wezen, en meen dat met name het voordeel dat de spreker van zijn stelsel door betere bevorderingskansen hoopt te erlangen, zal blijken grootendeels illusoir te zijn; zeer zeker echter zal het getal op die wijze te verkrijgen reserve-officieren in de verste verte niet aan de behoefte voldoen. Zelfs als men aanneemt dat het hoogopgevoerde desiratum van den heer van Dam vervuld is, dat n. l. 1 op de 3 aangestelde officieren het leger zullen verlaten, met verbindtenis zich gedurende een zeker aantal jaren als reserve-officier beschikbaar te blijven stellen, dan nog zal men geenszins in de totale behoefte hebben voorzien. Het getal reserve-officieren toch moet hoogstaanzienlijk zijn vooral met het oog op de schutterij.

De weg dus, waar langs het stelsel van den heer van Dam ons zou leiden, zoude, werden zijne verwachtingen geheel vervuld, een voor den Staat bezwarenden en kostbaren weg zijn en ons daarbij toch niet tot het doel voeren. In werkelijkheid zal het stelsel hoogstens één man schenken, waar er tien nodig zijn, en al zal men nu volstrekt niet ontkennen dat er zullen zijn, die gretig gebruik willen maken van den weg, hun door den heer van Dam geopend, kan dit nog geen reden zijn om daarom zijn stelsel te omhelzen, waarneven, ter bereiking van het ook mijns inziens noodzakelijk op ons programma van hervormingen te plaatsen doel, onmiddellijk een ander meer uitkomsten belovend stelsel zou moeten worden geplaatst.

Er is mijns inziens slechts een weg om het doel te bereiken; een weg, door vele anderen met mij reeds vroeger en herhaaldelijk voorgesteld, om te geraken tot een behoorlijke oplossing van de quaestie der reserve-officieren, die werkelijke levensquaestie voor de toekomst van ons krijgswezen, en wel het in

onze wetgeving opnemen van het beginsel van den persoonlijke dienstplicht. En te meer wensch ik hierop te wijzen, omdat de persoonlijke dienstplicht het middel zal zijn, dat ons een maal kan brengen tot de verwezenlijking der denkbeelden van den heer van Dam van Isselt ten aanzien van de opleiding tot officier. Alleen zal dan de wederzijdsche inwerking tusschen het gehalte van het officierscorps en de populariteit in goeden zin van het leger in omgekeerden zin hebben plaats gehad dan hij zich voorstelde. De spreker immers wil ter populariseering van het leger op het volk inwerken door verbetering van het gehalte van het officierscorps. Doch die verbetering hangt veel meer dan van het militair onderwijs af van de elementen die uit het volk in het officierskorps zullen worden gebracht. Langs den door den heer v. Dam voorgestelden weg blijft men alzoo in een cirkel ronddraaien. Maar wanneer eenmaal de verplichte persoonlijke dienst talrijke elementen uit de meer ontwikkelde standen, bij welke nog dikwijls zoo geheel verkeerde begrippen omtrent het leger worden aangetroffen, van nabij met het militaire wezen heeft doen kennis maken, dan zullen vele donkere schaduwbeelden der fantasie plaats maken voor de lichtbeelden der werkelijkheid en zoo zal het „onbekend maakt onbemind” vervangen worden door waardeering. Is zodoende de gewenschte populariteit eenmaal verkregen, dan zullen de meer ontwikkelde standen van het nederlandsche volk algemeen ook meer geneigdheid, meer lust en meer gerustheid hebben, om hun zonen aan het leger af te staan; en ook dan zal het opleidingsstelsel tot officier van den heer van Dam, thans schoon in theorie, ook in de werkelijkheid kunnen worden overgeplant en zal men het niet meer als een luchtkasteel beschouwen.

Met dit woord van waardeering, maar tevens van strijd, wensch ik afscheid te nemen van den geachten spreker, wiens denkbeelden ik met het meeste genoegen en naar ik vertrouw dat hem gebleken zal zijn, ook nu weer met den meesten ernst, heb overwogen. Niets zal mij aangenamez zijn, dan weldra met hem den dag te zien aubreken, waarop zijne denkbeelden, zoozeer in den volksgeest zullen zijn doorgedrongen, dat men de

practische verwezenlijking er van met vertrouwen zal kunnen te ontmoet zien. Laat mij daarbij — om met deze vergelijking aan de muziekale wereld ontleend te besluiten — hopen, dat die dag eerder aangebroken zij dan die, waarop de muziek van Richard Wagner's *Nibelungen* in de ooren van ons volk even gereedelijk ingang zal vinden als nu die van de *belle Hélène* en soortgelijke scheppingen!

De heer VAN DAM VAN ISSELT. Het zij mij vergund mijn antwoord aan te vangen met een woord van warmen dank aan den heer Hojel, wiens krachtvolle, hooggewaardeerde bijstand mij den moed schenkt andermaal eene tegenpartij, als de heer Kool, onder de oogen te zien.

Ik wil daarbij trachten sommige van diens bedenkingen nader te weerleggen, evenwel met een kort woord, om de gelegenheid tot eene verdere gedachtenwisseling zoo min mogelijk te beperken.

Uit het voorgaande blijkt thans in hoofdzaak dat voor den heer Kool de verwezenlijking mijner denkbeelden is teruggebracht tot eene quacstie van tijd. Hij alleen acht den persoonlijken dienstplicht eene onmisbare voorwaarde tot uitvoering van het ontwerp; ik daarentegen acht die uitvoering eene medewerkende kracht tot bereiking van den persoonlijken dienstplicht.

Het is moeilijk, ik erken het gaarne, te beslissen welke zaak hier den voorrang verdient. Doch juist in het besef daarvan en wetende dat vrees voor nieuwe proefnemingen op het gebied van het militair onderwijs, velen huiverig heeft gemaakt, ook voor noodzakelijke hervormingen, heb ik een overgangstijdperk ontworpen. Reeds vroeger heb ik daarop gewezen. Thans werd het eenigszins nader aangeduid. Dat tijdperk is zoodanig ingedeeld dat *onder* en door de *werking* van elke periode, de volgende als 't ware verkend wordt, en daarbij het oogenblik aangewezen, om deze te openen. Trouwens wie absolute zekerheid verlangt, kan nimmer tot eenige hervorming overgaan, aangezien de uitkomsten wel met minder of meerdere waarschijnlijkheid begroot, nimmer met stellige juistheid kunnen aangewezen worden. 't Hoogste wat men dus bereiken kan is, dat men voet voor voet voor-

waarts ga, zóó dat bij iedere schrede een nauwkeurig onderzoek plaats vinde.

Aan de vindingrijkheid zij 't verder overgelaten de leemten aan te vullen, die bij de verwezenlijking van elk denkbeeld, bij de invoering van elke wet in 't licht treden. Welnu aan de eischen van zulk een ontwikkeling voldoet juist de regeling van den overgang, die voortdurend uit het bestaande geleidelijk ontwikkelt, en die, door zijn bestaan, de mogelijkheid bevestigt der bereiking van het einddoel.

Gelijk ik zeide acht de heer Kool den persoonlijken dienstplicht een onmisbaar hulpmiddel op den weg naar 't doel. Ik daarentegen acht de voordelen van het ontworpen stelsel zóó groot voor het individu, dat het in zich zelf genoegzaam aantrekkingskracht bezit. De Milit. Sch. toch bieden eene algemeene veelzijdig werkende ontwikkeling. Het bezoek der H. B. Sch. wordt door de beurzen krachtig gesteund in die klassen, welke er 't meest behoefte aan hebben. De Hooge School, *waartan 't bezoek meer en meer eene quaestie van reelde dan van intellectuele ontwikkeling dreigt te worden*, wordt toegankelijk gesteld voor ieder, die, hoewel door financiëele omstandigheden gebonden, eene beurs wil noch kan vragen of ontvangen als gunst, maar er zich rechteus eene *verwerven door zijne talenten en door het persoonlijk vervullen van zijn militairen burgerplicht*. Ik acht dit eene schoone gedachte, de moeite der overweging overwaardig. De Milit. School blijft alzoo de groote weg voerende niet alleen naar het leger, maar *door* het leger naar tal van plaatsen in de maatschappij.

En zulk eene organisatie is te meer noodzakelijk, omdat, als wij er ooit toe komen den persoonlijken dienstplicht te aanvaarden, dat nimmer zal kunnen noch mogen geschieden naar het model van den buurman, indien wij althans de zaak voor mislukking willen behoeden. Wij kunnen nimmer gebruik maken van 't correctief der cenjarigen, 't welk zulke uitstekende diensten bewijst in andere landen, waar een verblijf onder de wapens van twee à drie jaar bestaat. Bij ons zijn alle militiens eenjarigen. Daarom moeten wij omzien naar andere middelen dan elders om de capaciteiten naar de militaire gelederen te voeren, in die sterke mate als noodig is. Ik hield rekening met dien

eisch en geloof daarmede aangetoond te hebben, dat het even *mogelijk* als *noodzakelijk* is, om bij de regeling van elk onderdeel de betrekking tot en de werking met het geheel in 't oog te vatten en te verzekeren.

Verder oppert de heer Kool een bezwaar in de vraag of de Milit. Sch. er niet eenigszins op zijn aangelegd om verscheidene officieren na zekeren tijd uit de gelederen te doen verdwijnen. Doch M.H.! gesteld eens dat zulks inderdaad het geval ware, zou 't dan werkelijk een groot kwaad, zon 't niet veeleer een voordeel zijn, mits het ontslag uit den actieven dienst gepaard ga, met overgang naar 't reserve-kader? Vooreerst toch kunnen de Mil. Sch. elk oogenblik het verbroken evenwicht door krachtiger werking herstellen. Maar bovendien, als men slechts iets verder ziet dan den engen kring om het leger getrokken, dan ontwaart men onmiddellijk den officier, die uit het leger verdwijnt, elders in de maatschappij als reserve-officier verschijnen, terwijl de Milit. Sch. de open plaats in het leger aanvult.

Hoe meer reserve-officiëren dus gevormd worden, hoe krachtiger de Mil. Sch. kunnen werken, hoe gunstiger getuigenis omtrent hare werking wordt afgelegd en hoe hooger eindelijk, *zonder eenige verzwakking van het leger*, de geheele weerkracht der natie wordt opgevoerd. Om dit goed in te zien make men slechts, zooals de tijd gebiedt, zich los van de oude opvatting omtrent den beroepssoldaat en het daarmede nauw verwante begrip eener Milit. Acad., die eenig en alleen voor het leger en voor den zuiver militairen werkkring in het leger arbeidt, zonder acht te slaan op de betrekking van het leger tot den Staat en de Maatschappij. Wij zijn nu eenmaal de periode ingetreden der volkslegers.

Doch terwijl de heer Kool aan de eene zijde bezwaren oppert tegen den ruimeren werkkring der Mil. Sch., die te veel reserve-officiëren zullen kweken, treedt hij aan de andere zijde met bedenkingen op, omdat die scholen ons niet alle officieren, die wij in de reserve noodig hebben, brengen zullen. Het eerste bezwaar kan hij daarom zoo overwegend groot niet achten. Wat het laatste bezwaar aangaat, ik deel het met den heer Kool. Men wete 't goed, dat ik niet een geheim tegenstander ben van den persoon-

lijke dienstplicht, een die langs een omweg de moeilijkheid der invoering tracht te ontgaan. Juist omdat ik de vorming van reserve-officieren in sterker mate noodig achtte dan rechtstreeks geschiedt, stelde ik voor hen, die den militairen dienst vaarwel zeggen, al dadelijk den eenjarigen cursus voor aan de Milit. Sch., na voorbereiding onder militaire leiding aan de H. B. Sch., bij elk waarvan een officier gedetacheerd wordt. Dit voorstel treft men reeds aan in mijn eerste opstel over dit onderwerp. Nu geef ik intusschen gaarne toe dat ook deze hulpmiddelen nog te kort zullen schieten. Alleen de persoonlijke dienstplicht zal kunnen aanvoeren, wat wij behoeven.

Doch al is dit nu zoo, zullen wij daarom doctrinair met een niets of alles 't zeer bruikbaar gedeelte afwijzen, dat volgens 't aangewezen stelsel, met zulk eene degelijke opleiding in het kader der reserve kan gevoerd worden? Ja, zal de invoering van den persoonlijke dienstplicht niet gemakkelijker worden, wanneer ook de meer gegoede standen, door *de aantrekkingskracht der militaire opleiding zelve*, langzamerhand sterker dan thans in 't leger vertegenwoordigd zijn. Het stelsel der opleiding is, en dit blijkt hier tevens uit, geen hinderpaal, maar veel eer een machtige hefboom tot verwezenlijking van 't groote beginsel, door den heer Kool en mij beiden even warm voorgestaan.

En van hen, die bezwaren tegen de reserve-officieren opperen, wensch ik de aandacht te vestigen op het betrekkelijk groot aantal dat, welbeschouwd nu reeds in het leger voorhanden is, doch er zelf veelal de oefening mist, die ik voor de reserve-officieren ontwierp. Welnu, als eenmaal het beginsel gehuldigd is binnen zekeren kring, waarom dien kring dan niet verder uitgebreid?

Te eerder moeten wij in die richting voorwaarts streven, omdat de militie-kaders een logisch, een noodwendig gevolg zijn van de militie-legers. Wij kunnen onmogelijk in tijd van vrede tot zuiver militairen dienst al het kader benutten, dat wij in tijd van oorlog voor het vier á vijf maal sterker leger behoeven. Daarom moeten enkele bijzondere militaire belangen in evenwicht gebracht met het algemeen, met het staatsbelang. Juist met het oog op dien eisch acht ik het een onschatbaar voordeel dat een middel kan gevonden worden, waardoor aan verschillende officieren eene ruime gelegenheid wordt

geschonken tot vrije beweging in de maatschappij, waardoor zij én de positie van zich zelven, én de positie van hen, die in 't leger blijven in gelijke mate dienen. De middelen tot eene volkomene rationeele oplossing der steeds meer klemmende bevorderings- en traktementsquaestie, zonder noodelooze overschrijding der begrooting, ligt in het hier aangewezen stelsel der vorming van reserve-officieren.

Zeer goed weet ik verder, dat onze natie den naam draagt van anti-militair; doch ik geloof dat de verlamming van den militairen geest veeleer wordt bevorderd door onze voortdurende zucht om op militair gebied den vreemdeling na te volgen, dan uit gemis van ware militaire deugden bij de natie, die niet minder taai volhardend, vastberaden, moedig, krijgshaftig van aard is dan andere volken, al is zij minder oorlogzuchtig.

Ons krijgswezen is echter niet nationaal en daarom noemt de krijgsman te spoedig en gedeeltelijk ten onrechte de natie in haar wezen zelf anti-militair. Wij verkeeren nu echter eenmaal met ons krijgswezen in dien toestand. Wij moeten en wij zullen er rekening mede houden, maar zullen wij er ons verder bij neerleggen of reageeren? Ik geloof, dat juist reactie plicht is. Daarom stelde ik bij voorkeur, in 't volle bewustzijn der onafscheidelijke bezwaren en gevaren, niettemin voor om de Milit. Sch. te plaatsen in twee Academiesteden. Spoorwegongelukken, hoe talrijk en hoe betreurenswaardig ook, mogen den aanleg van spoorwegen niet beletten. Welnu in onze Academieplaatsen trekt men beter dan elders partij van de uitnemende leerkrachten, leermiddelen en academischen omgang. De Milit. Sch. kunnen er de groote werfplaatsen worden voor het leger overeenkomstig den geest der 19e eeuw. Zij zullen er den verdoovenden militairen geest kunnen opwekken, terwijl zij den meest aanzienlijken jongelieden de gelegenheid openen zich op zeer eenvoudige wijze van hun dienstplicht persoonlijk te kwijten. En hier juist treedt de diepere bedoeling in het licht: de organisatie trekt door haar aard de stof, het talent, het vernuft, dat onderwijs noch opvoeding vormen, maar alleen leiden en ontwikkelen kunnen. *)

*) Eene merkwaardige overeenkomst in karakter met hethier be-

De heer Kool heeft voorts andermaal een beroep gedaan op de buitenlandsche legers, en bijzonder op het Duitsche, om het voldoende onzer opleiding te staven. Ik geloof, dat bij de vakken tellende, maar 't overige voorbijziende, de zaak te veel met een administratief, te weinig met een paedagogisch oog beschouwt. Juist in Duitschland ligt — ik merkte zulks reeds op — het zwaartepunt der geheele militaire vorming in de algemeene opleiding, terwijl de zuiver militaire beroepsvorming minder aan de school dan aan het leger zelf is toevertrouwd. Dit is, geloof ik, zeer wijs gezien. Maar terwijl wij *alle* jongelieden, die naar 't leger willen, reeds op 15 à 16 jarigen leeftijd tot ons nemen en daardoor stoornis wekken, altijd in de school en vaak in 't huisgezin bovendien, gaat men in Duitschland niet zoo exclusief tewerk. Daar wordt omstreeks $\frac{5}{3}$ der officieren voorbereid aan de Reaal-Scholen en Gymnasia om eerst in 't leger over te gaan, als bij die inrichtingen de cursus volledig is gevolgd. Wij daarentegen *breken den cursus aan de meeste H. B. Scholen en sluiten de Gymnasia volkomen uit*. In Duitschland geniet slechts 't overige $\frac{2}{3}$ deel de algemeene voorbereiding aan de Cadetten-scholen, die Reaal-Scholen zijn onder militair toezicht. Militaire vakken, de exercitie uitgezonderd, worden er niet onderwezen. De knapen komen reeds op den leeftijd van 11 tot 15 jaar op die militaire opvoedingsgestichten. En wat leert de ervaring nu zelfs hier, waar geen verschil in leerstof, maar uitsluitend in de uitwendige omstandigheden aanwezig is? Met eene zending naar Duitschland belast, ten einde er het militaire schoolwezen te bestudeeren, zegt de heer Krantz, dat onderscheidene hoofd- en opper-officieren hem bij die gelegenheid onbewimpeld en bijna eenparig verklaarden, dat met betrekking tot plichtsbetrachting en andere militaire deugden, de eene klasse over het algemeen niets behoefde onder te doen voor de andere. Zij echter, die de algemeene opleiding buiten het leger hadden genoten, de *Avantageurs* en *meer in 't bijzonder de Abiturienten*, waren hunne collega's uit de Cadetten-scholen

sproken ontwerp, bieden de jongste voorstellen van het Zweedsch comité voor de landsverdediging.

meestal ver vooruit. Algemeen was men van oordeel, dat de eenzijdige, streng militaire opvoeding op zoo jeugdigen leeftijd nadeelig werkt op de vrije ontwikkeling van geest en karakter.

De cadetten, die zich steeds in denzelfden engen kring bewegen, hebben geene andere dan eene hoogst eenzijdige opvatting van het leven, en missen dien ruimen blik en die helderheid van inzicht, waardoor de Abituriënten zich veelal gunstig onderscheiden. Andere dan militaire onderwerpen boezemen hun zelden belang in. Het stelsel, waarbij aan aanstaande officieren de gelegenheid tot vrije en onbelemmerde ontwikkeling gegeven wordt, werd algemeen de voorkeur geschonken."

Ik geloof dat deze uitkomst merkwaardig genoeg is om hare oorzaken eens ernstig in overweging te nemen, bij de opmerking van den heer Kool.

Thans nog een laatste punt. Zeer ver is het denkbeeld van mij verwijderd gebleven om alle officieren tot staatslieden op te leiden, waar ik *in volkomen overeenstemming met den heer Kool*, slechts voorstelde een staatkundige ader in 't officiercorps te openen, door eenigen leerlingen de gelegenheid te schenken tot beoefening van het Nederlandsche staatsrecht en staatsbestuur. Te veel echter werd tot heden over 't hoofd gezien, dat onze krijgsbevelhebbers, handelend optredende, met het krijgsg gebied, tevens een deel van het staatsgebied betreden. Het wezen onzer constitutie eischt eene hoogere staatkundige ontwikkeling van verscheidene officieren, dan degene, die thans bij toeval verworven wordt. Bovendien heb ik met enkele trekken slechts de indirecte voordeelen aangeduid, die voor ieder en allen ontstaan, wanneer, voor *een deel van onze krijgsbevelhebbers*, een ruimeren werkkring op staatkundig gebied kan ontsloten worden.*)

*) In Frankrijk noemt het programma van toelating tot adjunct-intendant onder meer:

ETAT CIVIL: fonctions d'officier de l'état civil; de notaire et de juge de paix; LEGISLATION GENERALE: organisation des conseils de préfecture et du conseil d'Etat; organisation et attributions de la cour des comptes; le Code civil, le Code de procédure civile, le Code de commerce; SERVICE DE L'ALGERIE: Recettes et dépenses, administration générale; régime commercial; constitution de la propriété;

Zij, die bij hunne opleiding het staatkundig element opnemen, zullen bovendien een heilzamen invloed oefenen op geheel hunne omgeving en weerstand bieden aan eenzijdige ontwikkeling. Wanneer bovendien de dagelijksche ervaring leert, dat een zeer krachtige invloed geoefend wordt door de beoefenaars der staatswetenschap en vooral door hen, die zich wijden aan 't handelend leven, dan vraag ik, of 't, ditmaal althans, wel zoo verkeerd is gezien om die bron van staatkundigen en maatschappelijken invloed ook in het officierscorps te openen, en zulks vooral in een tijdperk, waarin de natie bovenal behoefte heeft aan hoogere kennis en waardeering harer militaire belangen?

Eene belangrijke oorzaak van den achterstand van ons krijgswijzen ligt in de algemeene miskennis der stelling en roeping van het leger in den Staat. Slechts door toenadering van beide zijden, van volk en leger, kan die grondkwaal verdwijnen. Want nog eens M.H.! het leger mag niet zijn een staat in den Staat, meer en meer moet het worden de gewapende Staat. Slechts op dit verheven standpunt kan een klein volk, als 't onze, zich zegevierend handhaven: de vreemdeling wete, dat hij, die Nederland tot zich neemt, den gewapenden opstand annexeert van gansch het volk.

Zoo kunnen verschillende krachten, machtig werkend, van eene deugdzame organisatie der militaire opvoeding uitgaan, als men niet uitsluitend het oog naar binnen wendt, maar, gelijk 't behoort, voortdurend de samenwerking aanschouwt met de overige deelen en de inwerking op het geheel, op den Staat en op de maatschappij.

De VOORZITTER. Wanneer nu niemand meer het woord verlangt, dan geloof ik thans de debatten als gesloten te kunnen beschouwen.

Zoo als de heeren weten is deze avond de laatste in dit leesjaar, en ik meen te mogen zeggen, dat hij niet de onbelangrijkste was, zoowel om het gewicht van het behandeld onder-

Interprètes. Bij ons te lande wordt aan de Polytechnische school een cursus gegeven in de Staathuishoudkunde, het handelsrecht en het administratief recht.

werp als wegens de grondige en meesterlijke wijze, waarop het door den heer van Dam van Isselt is behandeld en door de heeren Hojel en Kool besproken.

Ik breng daarvoor dien heeren onzer aller dank. En in de hoop U allen in het aanstaand leesjaar terug te mogen zien, sluit ik deze vergadering.

De Secretaris

A. L. W. SEYFFARDT.